

Západočeská univerzita v Plzni

**Fakulta právnická
Katedra trestního práva**

Diplomová práce

**VÝJIMEČNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY-
TRESTNĚPRÁVNÍ A KRIMINOLOGICKÉ
ASPEKTY**

Vypracovala: Nelly Straková

Vedoucí práce: Prof. JUDr. Helena Válková, CSc.

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 23.6. 2011

.....

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. VÝJIMEČNÝ TRESTY ODNĚTÍ SVOBODY A JEHO HISTORICKÝ VÝVOJ.....	3
1.1 Historický vývoj.....	3
1.1.1 Období středověku.....	3
1.1.2 Období starověku.....	3
1.1.3 Období novověku.....	5
1.1.4 Moderní společnost.....	9
1.2 Pojem, účel, funkce trestu.....	13
2. SYSTÉM SANKCÍ V TRESTNÍM PRÁVU.....	20
2.1 Systém sankcí v trestním právu.....	20
2.1.1 Systém trestů.....	20
2.1.2 Systém ochranných opatření.....	24
2.2 Nepodmíněný trest odnětí svobody.....	28
2.3 Trest smrti.....	29
3. TRESTNĚPRÁVNÍ HLEDISKA UKLÁDÁNÍ VÝJIMEČNÉHO TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	32
3.1 Právní úprava výjimečného trestu.....	32
3.1.1 Právní úprava podle nového trestního zákoníku.....	32
3.2 Mezinárodní právní úprava.....	34
3.3 Předpoklady ukládání výjimečného trestu.....	35
4. VÝKON VÝJIMEČNÉHO TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	40
4.1 Právní úprava výkonu výjimečného trestu.....	40
4.2 Místo a nástup výkonu.....	41
4.3 Práva a povinnosti odsouzených.....	42
4.4 Věznice.....	46
4.4.1 Věznice pro výkon výjimečného trestu.....	47
4.4.1.1 Mírov.....	48
4.4.1.2 Valdice.....	48
4.4.1.3 Plzeň.....	50
4.4.1.4 Karviná.....	50

4.4.1.5	Opava.....	51
4.5	Negativní účinky dlouhodobého věznění.....	52
4.6	Pozitivní účinky dlouhodobého věznění.....	53
4.7	Podmíněné propuštění.....	54
4.8	Amnestie a milost.....	56
5.	CHARAKTERISTIKA PACHATELE.....	58
6.	ZAHRANIČNÍ ÚPRAVA VÝJIMEČNÉHO TRESTU.....	62
6.1	Anglie a Wales.....	62
6.2	Rakousko.....	63
6.3	Francie.....	64
7.	ÚPRAVA DE LEGE FERENDA.....	68
8.	ZÁVĚR.....	70
	RESUMÉ.....	72
	POUŽITÁ LITERATURA.....	73
	PŘÍLOHY.....	79

ÚVOD

Trest se s vývojem společnosti změnil. Dříve používané, až barbarské praktiky už z velké části vymizely. Trest smrti je využíván stále v méně zemích, jejich počet je podle Amnesty International 69. Jsou to například USA, Čína, Irák, Saudská Arábie. Trest slouží k nápravě, ochraně a odstrašení společnosti a také k obnovení narušeného zájmu. Vymáhá se jím dodržování řádu a norem.

Nová úprava nám přinesla nové pojetí trestného činu, namísto materiálního pojetí se tedy uplatňuje formální pojetí, což znamená že pro trestnost činu postačí naplnění všech znaků skutkové podstaty, kdežto u materiálního pojetí byla nutná společenská nebezpečnost.

Výjimečný trest se dočkal s příchodem nového trestního zákoníku také mnoha změn. Doživotní trest je stejný, ale hranice odnětí svobody se zvýšila. Nyní výjimečný trest trvá nad 20 do 30 let. Nově je též zúžen okruh trestných činů, na 11, za které se výjimečný trest může uložit.

Výjimečný trest je často vyjadřován jako alternativa trestu smrti. Trest smrti má řadu odpůrců, ale též příznivců. Odpůrci poukazují hlavně na jeho nehumánnost, nízkou účinnost a sociální i ekonomickou nerentabilitu. Stoupenci naopak argumentují tím, že je trest smrti jediným prostředkem, který společnosti zajistí absolutní ochranu před těžkými a nenapravitelnými zločinci. Dalším argumentem je i ekonomická stránka. Při trestu smrti jsou náklady menší než při věznění. Trest smrti představuje pro společnost též pocit bezpečí a jistoty.¹

Výběr tématu pro diplomovou práci z části ovlivnila má praxe u okresního soudu v Plzni, kde jsem se setkala s aplikací trestního práva v praxi. Také má návštěva věznic na Borech, naštěstí jen po dobu dvou hodin ve formě exkurze, ve mne zanechala plno pocitů a podnítila tak mou zvědavost dozvědět se o výjimečném trestu a trestání obecně mnohem více. Trestním právem bych se ráda zabývala i v budoucnu, z tohoto důvodu jsem si proto při studiu vybírala i své volitelné předměty spjaté s trestním právem. Psaní diplomové práce mi rozšířilo obzory a dozvěděla jsem se mnoho nového o tomto oboru.

¹ Kalvodová V., Trest odnětí svobody na doživotí, Brno: Masarykova univerzita, 2002 str. 17 a násl.

V první kapitole se věnuji historickému vývoji trestu a trestání od středověku až po moderní dějiny. V této kapitole je zřetelně vidět, jakým vývojem trest prošel. Dřívější civilizace používali mučnické praktiky, na rozdíl od dnešní doby, kdy je přístup k trestání a věznění o tolik humánnější. Dále jsem vymezila pojem, funkci a účel trestu.

V druhé kapitole jsem zařadila trest do systému sankcí. Vymezila jsem systém trestů v našem právním řádě a stručně jsem též determinovala ochranná opatření. V této kapitole je zmíněn také nepodmíněný trest odnětí svobody a trest smrti, kde jsem se věnovala hlavně odpůrcům a zastáncům trestu smrti.

Třetí kapitola pojednává ukládání výjimečného trestu a o jeho právní úpravě, jak české, tak mezinárodní. Dále zahrnuje podmínky ukládání trestů.

Čtvrtá kapitola obsahuje výkon výjimečného trestu, kde jsem se zaměřila na místo a nástup výkonu, práva a povinnosti odsouzených a také jsem se zabývala jednotlivými věznicemi pro výkon výjimečného trestu v České republice a negativními a pozitivními účinky dlouhodobého věznění. V této kapitole je začleněno podmíněné propuštění a amnestie s milostí, které úzce souvisí s výkonem výjimečného trestu.

Pátá kapitola obsahuje kriminologickou charakteristiku pachatele trestného činu.

Další kapitola má za úkol přiblížit výjimečný trest v zahraniční úpravě, konkrétně v Anglii, Francii a v Rakousku.

Při zpracování mé práce jsem ve veliké míře využívala učebnice, odborná periodika a též časopisy a samozřejmě právní předpisy. Nesmím zapomenout na internet, který mi také hodně pomohl při mé práci.

1. VÝJIMEČNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY A JEHO HISTORICKÝ VÝVOJ

1.1 Historický vývoj

1.1.1 Období středověku

Lidská společnost si postupem času budovala ochranný systém pro své zájmy, mezi jehož nejpodstatnější prostředky patří právě trest. Nejprve se tvořila pravidla v podobě obyčejů, tzv. krevní msta, která se později stala základem nového práva. Obyčeje přežívaly až do pozdějších dob. Trest se chápal spíše jako odplata za trestný čin, odstrašení zločince, než jako snaha o nápravu zločince. Dá se říct, že fungoval i jako spor mezi poškozenými a také jeho příbuznými a pachatelem. V mezopotamském Chammurapiho zákoníku se můžeme dočíst všem známou myšlenku „oko za oko, zub za zub“, pachatel měl být potrestán stejnou újmou nebo obdobným trestem. V praxi toto fungovalo tak, že například kdo kradl, tomu byla uťata ruka nebo jestliže právoplatný občan vyrazil oko příslušníku plnoprávných občanů, vyrvou mu oko. „Vedle toho se prosazují tresty kanonického charakteru, kdy se odplata stává pouze symbolem spáchaného činu.“²

1.1.2 Období starověku

V období starověku se užívaly tresty tělesné, které většinou měly za následek zmrzačení trestaného, a trest smrti. Také se zde můžeme setkat s trestem vězení, což bylo omezení osobní svobody a omezení dalších lidských práv formou otroctví. Institut psance znali staří Římané, bylo to bezpodmínečné vyloučení jednotlivce ze

² Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008 str. 30

společnosti. Také otroctví pro dluhy zná římské právo, které se později označuje jako *servitus poenae*³. Tresty majetková se také v této době hojně vyskytovaly. Objevují se rovněž zmínky o významu projevené lítosti pachatele nad spáchaným činem a zároveň o možnosti jeho nápravy. Nalézají se též první informace o existenci věznic, které ještě neplnily svoji funkci tak, jak ji známe nyní a sloužily k zajištění pachatele. Byly ale užívány minimálně vzhledem k velkým ekonomickým nákladům. Cílem sankcí byla odplata a cílem trestu bylo způsobit fyzickou bolest, často až krutým, nelidským způsobem.

Trestání nebylo v rukou státu, ten ani nejevnil o toto zájem, většinou se používala svépomoc. Ve starověku dochází k postupným změnám jak v přístupu k pojetí trestu, tak k samotnému trestání. Hlavním úkolem práva v období feudalismu byla ochrana soukromého vlastnictví. U vražd se stále užívala svépomoc příbuzných poškozeného. Zájem státu je stále malý.

S rozvojem církve, v 11. století, se začínáme také setkávat s novými delikty. Patří sem například manželské delikty a pohlavní delikty, kde trestem bylo hlavně vyhnání ze země, mrskáání anebo prodej do otroctví. O potrestání rozhodoval kníže, ale o trestech rozhodovali kněží, kteří dost často používaly ordály, neboli iracionální důkazní prostředky, které vydržely až do 14. století, kdy byly postupně rušeny a zakazovány. Také se v této době začíná projevovat veřejný zájem (dříve to byl zájem soukromý) a to hlavně u krádeží a loupeží. Tyto delikty byly trestány propadnutím majetku nebo oběšením. Také se zde aplikoval ordál ohněm. Postupně se svépomoc začala omezovat a vytrácet, ale ne úplně, stále se v některých situacích objevovala. Zabití člověka se řešilo soukromým narovnáním mezi pachatelem a příbuzným zabitého. Tento delikt také není chápán jako útok proti společnosti, ale jako poškození soukromoprávniho zájmu.

Od 12. století se trestání zpříšňovalo. Měla to na svědomí vrchnost, která zaváděla přísnější trestání pro své poddané. Ve spoustě poddanských vesnic se za krádež nebo za zabití, pokud nebyl znám pachatel, zavedlo trestání celých vesnic, nejčastěji to byly finanční postihy, pokuty. Rostoucí diferenciacce obyvatelstva se také projevovovala v udělení trestu a také v objektu trestného útoku. Obyvatelé vyšší třídy dostávali trest nižší a také pokud byly objektem trestného činu, pachatel dostal horší

³ otroctví z trestu

trest, než kdyby objektem byl obyvatel z nižší třídy. Urození se mohli také vyhnout tělesnému trestu složením peněžní pokuty.

Soukromý charakter trestního práva je postupem času prolomen a to hlavně u deliktů, které se týkají obecných zájmů, což je například delikt kacířství, útok proti panovníkovi a ukrývání psance, to se vztahuje i na panovníka.

Trest ztrácí svou původní podstatu, není pouze chápán jako msta, začíná se objevovat napravnou funkci.

V předhusitské době české právo zná další delikty, kterými jsou delikty ohrožující život, zdraví, čest a důstojnost člověka, bezpečnost státu, katolickou víru. Za tyto delikty byly ukládány nejčastěji trest smrti a to stětím, šibenicí, upálením či zahrabáním zaživa a tresty mrzačící, mezi které patří useknutí ruky, nohy, vytržení jazyka, oslepnutí, ale také tresty majetkové, kam se řadila například konfiskace majetku.

Veřejná trestná iniciativa se začíná hojně objevovat ve druhé polovině 13. století. Důvodem bylo zvýšení královské moci a hospodářský rozvoj. Svépomoc je omezena a úředníci začínají kontrolovat například i bezpečnost na cestách, s tím je i spojen původ psanců. Úředníci, kteří stíhají trestance jsou jmenováni panovníkem. Ve městech mají trestní pravomoc zejména rychtáři a konšelé. Stále jsou hojně užívány ordály. Objevuje se i status poprávce, což byli soudci v krajích. Běžně používaným trestem je stále trest smrti, vězeňství bylo využíváno jen zřídka a to tehdy, pokud byla nutná vazba, aby obviněný či podezřelý neutekl.

14. a 15. století přineslo zlom v posuzování, zda-li jednání, které způsobilo druhému újmu, je delikt či nikoli. Množí se také soukromé války. Závažným deliktem je delikt proti panovníkovi.

1.1.3 Období novověku

Až v období stavovské monarchie dochází k úplnému rozvoji trestního práva. Mnoho norem bylo přejato ze starších dob, ale vzniklo i spousta norem nových, které byly, dá se říci, reakcí na nové politické, sociální a ekonomické poměry pro tuto

dobu charakteristické. Mezi tyto nové normy se zakotvily hlavně normy, které chrání stát a církev, ale také feudální vlastnictví.

Stavovské trestní právo stíhalo hlavně službu šlechticů v nepřátelském vojsku proti vlastní zemi. Také se nově zakotvila trestní ochrana důstojnosti a práv českého krále. Stíhání náboženských deliktů zvláště kacířství naráželo stále častěji na komplikované náboženské poměry v Čechách, kde se vedle církve katolické a kališnické začala uplatňovat i další vyznání jako jsou čeští bratři, luteráni, kalvíni. Předmětem trestního postihu bylo především rouhání a čarodějnictví.⁴

Byla zde také snaha úplně vymítit svépomoc, kterou užívali hlavně feudálové pro prosazení svých práv a své moci. V této době se také setkáváme s pojmem výtržnost, což bylo například ohrožení protivníka zbraní, zbití poslů nebo rušení držby pozemků. Ale také souboj byl považován za výtržnost.

Od konce 15. století se právo věnuje hlavně také i selským vzpourám a tím ohrožení výkonu práv feudálů.

Lichva byla stíhána smrtí, ale jen v případě, že si stanovil lichvář vyšší úrok, než který byl stanoven v zákoně. Zabití stále patří k záležitostem soukromým. Taktéž to bylo i s bitím či mrzačením nebo ublížením na zdraví. Urážky na cti či hanění byly také trestně stíhány, následkem tohoto chování mohla být i ztráta právní způsobilosti. Městské právo užívalo hlavně tresty vypovězení, peněžité tresty, vězení doživotní či dočasné. Zde tedy vidíme, že se začíná vězeňství ve větší míře rozvíjet, má i širší uplatnění než dříve. Tato forma trestu byla mnohem humánnější než fyzické tresty. Pachatelé se podle provinění rozdělovali do různých věznic, ale také zde hrála roli sociální diference. Doba uvěznění závisela na volné úvaze soudců.

Majetkové tresty sloužily hlavně k prospěchu panovníka. Pachatelé těžkých deliktů byli využíváni také jako pracovní síla, toto se ujalo pod názvem galeje, který pochází z Francie. V této době můžeme už narazit i na nutnou obranu, což jsou případy, kdy jednání jinak trestné nebylo trestné a také zde již znali přitěžující a polehčující okolnosti.

V 17. a 18. století bylo rozhodující sepsání rakouského a německého trestního práva. Právnick Benedikt Carpzow měl se svými spisy veliký vliv na právní vývoj v 17. století. V tomtéž století vydává Ferdinand III. zákoník „Constitutio Criminalis

⁴ Malý K a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha: Linde Praha, 1999

Ferdinanda⁵. V tomto období se rozvíjí absolutistický stát a právo je tomu také přizpůsobeno. Platné bylo v první řadě městské právo obsažené v Koldínově zákoníku z 16. století, které známe po českým názvem „Práva městská království českého“⁵. Dalším bylo „Obnovené zřízení zemské“⁶.

Postupem času dochází k humanizaci trestu i trestání. Nepsané právo je nahrazováno právem psaným.

Josef I. vydal v roce 1707 trestní zákoník, ale ten měl jen podpůrnou platnost. Sjednotil postup soudních řízení a také upravil inkviziční proces.

Za vlády Marie Terezie došlo k mnoha změnám v oblasti trestního práva. Zejména byl vydán trestní zákoník *Constitutio Criminalis Theresiana*, který vycházel z Josefíny a navazoval na Ferdinanda. Tento zákoník stále zachovával feudální přežitky a nedostatky v trestním právu. Tresty měly stále charakter msty a byly stále velice kruté. Požadavek úměrnosti mezi mírou provinění a uloženým trestem měl pořád jakýsi symbolický charakter. Nejzávažnější trestné činy byly činy proti Bohu, církvi a státu – delikty proti Bohu, náboženství, svatým, panovníkovi a společenskému řádu, až poté na pomyslné stupnici závažnosti stojí činy namířené proti soukromým zájmům či osobám – delikty proti dobrým mravům a počestnosti, uražení bližního na těle nebo hrdle, na jménu či právech, cti a dobré pověsti. Tereziána je charakteristická tím, že připouští stíhání deliktů *sine lege*, což znamená, že dovoluje stíhat protiprávní jednání v zákoně neuvedené, proto v této době mají velikou moc soudci. Zákoník byl velice krutý, mezi tresty patří například vytržení nebo uřezání jazyka, upálení, useknutí ruky, tyto tresty byly dále i zostřeny například štípáním rozžhavenými kleštěmi. Docházelo také ke stíhání čarodějnictví, ale byla zde snaha o omezení a zpochybnění tohoto deliktu. Stíhalo se za sexuální delikty jako je sodomie (sexuální styk se zvířetem), pachatel byl většinou upálen spolu se zvířetem.

⁵ Závazná kodifikace českého městského práva.

⁶ Obnovené zřízení zemské je název pro zemské ústavy Čech (z 10. května 1627) a Moravy (z 10. května 1628). Obsahovalo ustanovení státního, soukromého a trestního práva, předpisy týkající se soudního a deskového řádu, připojena byla Svatováclavská smlouva z roku 1517 a Narovnání o hory a kovy z roku 1534 (a z r. 1575). V roce 1640 (1650 na Moravě) bylo doplněno Královskými deklaratorii a novelami, sbírkou královských rezolucí, vysvětlení a nových ustanovení. Obnovené zřízení zemské právně utvrzovalo podřízení českých zemí habsburskému absolutismu. Jedná se o důležitý pramen českého státního práva. Ustanovení obnoveného zřízení zemského se udržela až do roku 1848 (snahy české šlechty o podstatnou revizi a zmírnění OZZ během 1. pol. 18. století se nezdařily).

V období vlády Josefa II. dochází k rozvoji trestního práva. Vydává Všeobecný zákoník o zločinech a trestech, který byl ovlivněn jednak novým směrem, osvícenskou filozofií a jednak dílem Cesare Beccaria, „O zločinech a trestech“. Všeobecný zákoník o zločinech a trestech bylo dílem velice stručným a technicky dokonalým. Pojetí trestu je zde odlišné od Tereziány. Objevuje se zásada úměrnosti mezi společenskou nebezpečností trestného činu a uložením trestu. Soudce už netrestá podle svého uvážení, ale musí se řídit zákonem, platí proto zásady *nullum crimen sine lege* – žádný zločin bez zákona a *nulla poena sine lege* – žádný trest bez zákona. Také funkce trestu je jiná, už to není msta, ale cílem je převýchova pachatele, ale navzdory tomu stále přežívají kruté tělesné tresty, například vypalování cejchů a bití holí. Byl zrušen trest smrti, ale ve výjimečných případech byl povolen – právo stanné⁷. V zákoníku jsou přesně uvedeny i polehčující a přitěžující okolnosti, zavádí i pokus a přípravu trestného činu. Náboženské delikty jsou už jen přestupky.

V roce 1796 byl vyhlášen Západohaličský trestní zákoník, u kterého došlo k úpravám a v roce 1803 byl vydán jako Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích. Zákoník měl dvě části. V první části se píše o zločinech a v té druhé o přestupcích. Jelikož byl tento zákoník velice kvalitní, ovlivnil vývoj trestního práva až do r. 1949, kdy byl novelizován. Tento zákoník dále rozvíjí zákoník Josefa II. Je zde začleněn zlý úmysl pachatele, nepřičetnost, donucení, nedbalost a za trestný čin se považuje i návod, pokus a pomoc. Častým trestem byl trest smrti a tříступňový žalář (žalář, těžký žalář a nejtěžší žalář), vykonávaný doživotně nebo dočasně (6 měsíců až 20 let).

V roce 1852 byl vydán trestní zákon, který byl základem rakouského a později také československého trestního práva, je to novela zákoníku z roku 1803. Mezi jeho pozitiva patří jeho přesné a stručné formulace a také odstupňování deliktů podle společenské nebezpečnosti a přesné vymezení trestů. V mnohém se od zákoníku z roku 1803 lišil. Hlavním rozdílem bylo to, že zde už nenajdeme procesní právo, které bylo upraveno zvlášť, pojednává jen o právu hmotném. Rozlišují se zde také

⁷ Stanné právo je mimořádné opatření státní moci v oblasti trestního práva, kdy se ve výjimečných případech (válka, občanské nepokoje, živelní pohroma) omezí některá občanská práva s cílem odstrašit od páchaní některých zločinů, které jsou za dané situace vysoce společensky nebezpečné a které se ve významné míře rozmáhají. Tohoto odstrašujícího účinku se dosahuje urychleným a zjednodušeným procesem trestního řízení a výrazně zpřísněnými tresty, zpravidla trestem smrti.

zločiny, přestupky a přečiny. Zločiny jsou trestány smrtí nebo žalářem doživotním nebo dočasným a žalářem prvního či druhého stupně. Mezi další tresty patří trest vypovězení, trest bití, peněžitá pokuta, která byla ukládána hlavně za přečiny a přestupky, taktéž trest propadnutí věci či ztráta práv byly užívány jako tresty za přečiny a přestupky. Rouhačství je také stále trestné. Jako velezrada je kvalifikován útok na císaře a je trestán smrtí. Při verbální urážce se ukládal trest žaláře. V hojně míře se objevují nové delikty, které jsou v zákoníku vymezeny. Zákoník také poskytuje větší trestní ochranu státu a jeho orgánům. Nově jsou také stíhány stávky a přísněji jsou stíhány delikty zaměstnanců proti zaměstnavatelům. Jako přečiny jsou stíhány tajné společnosti.

V roce 1854 bylo vydáno císařské nařízení, známé pod názvem Výpraskový patent, základ trestního práva správního, který platil na našem území do roku 1930. Název výpraskový patent vyplývá z ustanovení, které se týká osob, které byli tělesně trestáni. Byly zde stanoveny také pořádkové pokuty.

1.1.4 Moderní společnost

Období vzniku Československa nám přineslo mnoho novinek. Přestože je stále v platnosti Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z r. 1852, dochází k mnoha změnám, jakožto v tomto zákoně, který je doplňován a novelizován, ale také vzniká zákon č. 11/1918 Sb., neboli tzv. recepční zákon., jenž se vypořádá s problémem, který nastává v tomto období, a to je, které právo vlastně na našem území platí.

V roce 1921, v květnu, vypracovává ministerstvo spravedlnosti Prozatímní návrh obecné části trestního zákona, kde nalezneme trestné činy rozdělené na zločiny a přečiny, kde kritériem tohoto dělení byla tzv. nízká pohnutka činu, která se objevuje v historii v trestním právu poprvé. Dá se říci, že jde o pokrok v trestním právu. Porovnání, zda jde o nízkou pohnutku bylo na soudci. V zákoně bylo toto upraveno nejasně. Další novinkou je tzv. zabezpečovací zařízení, kam patřily například donucovací pracovny nebo tzv. převychovatelny.

Rovněž se v tomto období můžeme setkat s institucí tzv. neurčitěho odsouzení, což spočívalo v tom, že soud ustanovil jen nejnižší a nejvyšší mez délky trestu a poté trest závisel na pachatelově chování.

Dalším krokem je snaha o kodifikaci práva trestního. Typickým znakem tohoto kodifikačního pokusu byla tzv. úprava politických deliktů, mezi něž patří například trestné činy proti republice, vyzvědačství, trestné činy proti vůli lidu atd. Co se týče trestu smrti, nebyl to trest hlavní, ale u pachatelů, kteří byli doživotně odsouzeni a spáchali další trestní čin, se tento nejtěžší trest aplikoval. Při hodnocení trestních pohnutek se můžeme setkat s volností soudcovského uvažování. Tento návrh byl uveřejněn pod názvem “ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového“, ale k celkové kodifikaci trestního práva nedošlo. Ačkoliv v době předmnichovské nalezneme hodně pokusů o unifikaci v oblasti trestního práva, nikdy se navzdory tomu nic zásadního nepodařilo. Jen se vydalo o mnoho méně podstatných zákonů.

Mezi tyto zákony patřily například:

- Zákon č. 269/ 1919, o padělání peněz a cenných papírů. Tento zákon vznikl v podstatě z důvodu častého padělání peněz v tomto období a mohl být vykonán až trest doživotního žaláře.
- Zákon č. 562/1919, o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění. Dá se říci, že tento zákon znamená velký pokrok v trestním právu, jelikož stanovil podmíněné propuštění z výkonu trestu, a to po 15ti letech výkonu.
- Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. Týká se zločinů úkladů, což je násilí proti jednotnosti, samostatnosti a demokraticko-republikánské formě vlády. Dalším zločiny byly například ohrožování míru v republice, zrada státního tajemství nebo vojenská zrada, útoky na veřejného činitele, šíření nepravdivých zpráv a tak dále. Ukládal se těžký žalář nebo doživotí, ale také trest odnětí svobody na 5-10 let anebo i peněžitě tresty do výše 500 000 korun. V roce 1933 došlo k novelizaci.
- Zákon č. 123/1931 Sb., o státním vězení. Tento zákon zavedl výhody politickým vězňům, které stanovoval soud.
- Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Zavádí pojem mladistvý (osoba od 14-18 let) a nezletilá osoba (pod 14 let). Trestný čin, který spáchal

nezletilý, byl znám pod názvem provinění. Nezletilá osoba mohla být trestně stíhána za zločiny, za něž trestní zákon stanovil trest smrti. Těmto osobám, které ale museli být starší 12ti let, soud nařídil ochranné léčení.

- Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. O tomto zákonu se dá říci, že je mírnější v ukládání trestů. Trest smrti mohl být nahrazen trestem odnětí svobody na 15 až 30 let. „K propuštění z výkonu doživotního trestu však podle tohoto zákona mohlo dojít pouze v případě, že odsouzený skutečně odpykal alespoň 20 let.“⁸

V období protektorátu Čechy a Morava je postupně vyhlazena česká zákonnost a je nahrazována tehdejší nacistickou jurisdikcí. Formálně sice dále platilo české právo, ale začíná se zavádět ve značné míře trestní právo německé a jeho vliv stále stoupal po dobu okupace. To směřovalo hlavně proti trestním činům proti armádě, proti hanobení říše atd. Hlavním cílem nově vydaných trestněprávních předpisů, které byly vydány v této době říšským ministrem pro Čechy a Moravu, bylo zabránit každému odbojovému jednání. V této době přestalo být uznáváno mnoho zásad trestního práva, jako je například zásada rovnosti před zákonem, protože zde bylo hleděno hlavně na rasu. Nejčastěji používaným trestem byl trest smrti, který byl ukládán nepřiměřeně, například za poslouhání zakázaného rozhlasu nebo za přechovávání zakázané osoby. Byla zde dána široké vůle soudců při rozhodování, jelikož zákony byly nepřesně formulovány.

Po roce 1945 v době tzv. osvobození se zákony vrací ke stavu před 2. světovou válkou. Byly vydány Dekrety prezidenta republiky č. 16Sb. (o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných národních soudech), č. 17Sb. (o Národním soudu) a č. 38 Sb.(o přísném trestání drancování). Umožňovaly potrestat zrádce, kolaboranty a nacistické zločince, porušovaly tedy zásadu retroaktivity. Stíhání zločinců bylo také prováděno zejména podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. a podle trestního zákona z roku 1852. Jednalo se hlavně o stíhání deliktů udavačství nebo úklady proti státu nebo zločiny proti osobám a majetku. Postupovalo se podle stupně nebezpečnosti. Ačkoliv zde ukládali hlavně

⁸ Vlček E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, Brno: Masarykova univerzita, str. 40

trest smrti, nešlo o výlučný trest. Také velice přísně byl stíhán například černý obchod (10-20 let těžkého žaláře, doživotní těžký žalář a nebo za hodně závažné zločiny to byla smrt) a hlavně trestné činy proti státu.

V poulnorovém období roku 1948 byly vydávány nové předpisy, které se týkaly ochrany nově vzniklých poměrů. Těmi jsou především zákon č. 231/ 1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, který ukládal trest těžkého žaláře na deset až dvacet pět let nebo na doživotí za trestné činy jako jsou vyzvědačství, velezrada, válečná zrada, atd. Dalším významným byl zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucených prací.

Jelikož bylo trestní právo stále nejednotné, usnesla se vláda 14. července 1948 o zahájení práce na návrhu trestního zákona, tzv. právní dvouletce. Roku 1950 byla schválena osnova čtyř trestněprávních předpisů: trestní zákon (zákon č. 86/1950 Sb.) , trestní řád (zákon č. 87/1950 Sb.), trestní zákon správní (zákon č. 88/1950 Sb.) a trestní řád správní (zákon č. 89/1950 Sb.). Tyto zákony zrušovaly všechny předešlé.

Hlavními úkoly zákoníků bylo chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu. Také vyzdvihovaly ochranu zájmů pracujícího lidu. Co se týče účelu trestu, byl to účel jak preventivní, tak i donucovací. Tresty se dělily na hlavní a vedlejší. Hlavní byly trest smrti, odnětí svobody a ochranné opatření. Mezi ty vedlejší se řadily například: ztráta státního občanství, ztráta vojenské hodnosti, vyhoštění, zákaz pobytu, propadnutí věci, atd. Trest odnětí svobody směl být uložen až na 25 let anebo na doživotí. Potrestanému mohlo být také uloženo podmíněné propuštění z výkonu doživotního trestu odnětí svobody, ale jen v případě, že si odpykal 15 let a poté byla dále stanovena zkušební lhůta na dva roky až deset let. Byl také povolen trest smrti, jehož alternativou bylo právě odnětí svobody na doživotí.

V roce 1956 dochází k významným politickým a společenským změnám. Tyto změny přináší částečnou reformu hmotného trestního práva, a to třemi novelami: zákon č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č 24/ 1957, zákon o kárném (disciplinárním) stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví a zákon č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství. „Tyto zákony přinesly zrušení trestu odnětí svobody na doživotí a jeho náhrada trestem odnětí svobody na 25 let, jakož i ustanovení trestu odnětí svobody na 25 let vedle trestu

smrti v případech, kde byl stanoven dosud ve zvláštní části trest smrti jako trest jediný.“⁹

Objevují se nové trestné činy jako například trestný čin teroru, vniknutí na území republiky, příživnictví. Tyto nové trestné činy se objevují v souvislosti ochrany sociálního vlastnictví.

Dá se říci, že platné právo začíná od přijetí nového trestního zákona č. 140/1961 Sb.. Trest smrti se vykonával oběšením a trest odnětí svobody se ukládal s horní hranicí patnácti let. Významným je také zákon č. 59/ 1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

V roce 1990 dochází ke zrušení trestu smrti zákonem č. 147/1990 Sb. Jako alternativa trestu smrti je vybrán trest odnětí svobody na doživotí, který má stejný odstrašující účinek a taktéž ochrání společnost před pachateli nejzávažnějších trestních činů. Hlavním argumentem pro zrušení trestu smrti byla jeho nelidskost a také možnost justičního omylu. Trest smrti také nepřipouští Listina základních práv a svobod, která byla přijata ústavním zákonem č. 23/1991.

Vrcholem legislativních změn v trestním právu byl zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

V roce 2010 se stal u nás účinný trestní zákoník č. 40/2009 Sb., který přinesl také několik změn, kterým se budu věnovat v dalších kapitolách.

1.2. Pojem, účel a funkce trestu

V každé společnosti dochází k porušování základních norem a hodnot a z tohoto důvodu si společnost tvoří systém, kterým reaguje na danou situaci. Tímto systémem je systém sankcí. Porušením právních norem je také trestný čin, jehož právním následkem je trest, který působí újmu pachateli. „Pachatel trestných činů svým chováním ohrožuje systém hodnot společnosti, normy společenského soužití,

⁹ Vlček E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, Brno: Masarykova univerzita, str. 49

fungování společnosti.“¹⁰ Trest je aplikován státem jako prostředek k vynucení určitého chování nebo také potlačení nežádoucího chování, je stanoven bezprostředně pachateli trestním řádem, tedy v zákonem stanoveném postupu. Reaguje na chování, které naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, která je určena v trestním zákoníku. Soudy v trestním řízení ukládají tresty podle Ústavy článku 90 a Listiny článku 40 odst. 1.

„ Postoj k pachatelům trestné činnosti a způsoby zacházení s nimi vždy odráží kulturní a ekonomickou úroveň společnosti, včetně vztahu společnosti (určitého státu) k jedinci a postoje k občanským právům a svobodám a jsou obsahem konceptu sociální kontroly kriminality.“¹¹ Trest zasahuje do občanských práv, ale tento zásah musí být přiměřený učiněnému trestnému činu a musí splňovat zásady humanismu. Listina základních práv a svobod zakazuje kruté, nelidské nebo ponižující tresty v článku 7 odst. 2 a také trestní zákoník zakazuje ponižování lidské důstojnosti při výkonu trestu (§37)

Trestem se uskutečňuje primární, tedy ochranná funkce, ulpívá na něm vina a také zahrnuje etickou a právní negativní klasifikaci trestného činu a pachatele.

Pojem trest můžeme souhrnně vyjádřit i takto : „ Trest je jedním z prostředků státního donucení, jichž používá stát při plnění svých funkcí vedle prostředků politických, ekonomických aj. úloha trestu v našem trestním právu záleží v tom, že je prostředkem v rukou státu k ochraně společnosti a občanů před trestnými činy. Pohrůžkou trestem, ukládáním a výkonem trestu poskytuje stát ochranu základním právním hodnotám.“¹²

Účel trestu prošel během historie vývojem a mělo na něj vliv právní vědomí společnosti. Dnes máme tři nejvýznamnější teorie, a to teorii absolutní, relativní a smíšenou.

Absolutní teorie

¹⁰ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008 str. 24

¹¹ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 24

¹² Novotný O. a kol., Trestní právo hmotné 1, obecná část, Praha: ASPI Publishing, 2003, str. 269

Absolutní teorii se také říká teorie taliační, podle latinského slova talionis, což znamená právní odplata nebo msta. Vyjádřena formulí *punitur, quia peccatum est* (trestá, protože bylo spácháno zlo). Podstatou této teorie je, že se trestá pro odplatu, nejsou zde společenské účely. Účelem je jen potrestání samo. Trestem se v podstatě vyrovnáváme se spáchaným trestným činem, žádné další cíle zde nejsou. Je to účel sám o sobě. Tato teorie je nejvíce spojována s filozofy, kterými jsou Kant a Hegel. Podle Kanta je „trest požadavek spravedlivého rozumu a kategorický imperativ, který se nesmí řídit nějakým účelem mimo něj ležícím a je ideálem spravedlnosti.“¹³

Podle něj je jediným úkolem trestu uskutečňování spravedlnosti, bez které stát nemůže existovat.¹⁴

Podle Hegela je spravedlivý trest jediným východiskem pro právní nápravu zločince a trest považuje za potvrzení a obnovení práva. Cílem trestu je vyhovění požadavkům absolutní spravedlnosti .

„Absolutní teorie se též charakterizují jako zahleděné nejen do sebe, nýbrž především do minulosti, na odplatu za to, co se stalo, co bylo spácháno.“¹⁵

Relativní teorie

Vyjádřeno formulí *punitur, ne peccetur* (trestá se, aby nebylo páčáno zlo). Tedy účelem je zabránit dalšímu páčání trestné činnosti. Důležitá je užitečnost pro společnost, její ochrana.

Obsahuje jak myšlenky negativní, odstrašující, tak i pozitivní, individuální a generální prevence. Dochází zde ke spojení podstaty trestu s účelem stojícím mimo samotný trest. Odplata je odmítána.¹⁶

Hlavními představiteli této teorie jsou například Feuerbach a Liszt. Ale také bych zmínila C. Beccaria a jeho dílo „O zločinech a trestech“, kde se objevuje program trestněprávní reformy.

¹³ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 25

¹⁴ Novotný O. a kol., Trestní právo hmotné 1, obecná část, Praha: ASPI Publishing, 2003, str. 271

¹⁵ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 462

¹⁶ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 463

P.J. Anselm von Feuerbach, německý kriminalista, rozlišoval mezi speciální a generální prevencí, kdy do popředí umístil generální prevenci. Hrozba trestem měla vyvolat psychické zábrany v páchání trestných činů, zatímco samotná aplikace trestu měla každému zdůraznit, že je tato pohružka míněna vážně. Velkým přínosem této teorie je také zdůraznění požadavku na spravedlnost trestu.¹⁷

F. Liszt, jako zástupce pozitivistického směru, rozšířil teorii speciální prevence a rozlišuje tresty na odstrašovací, které jsou určeny pro příležitostní pachatele a tresty výchovné, které jsou určeny pro pachatele, kteří konají trestnou činnost ze zvyku a do třetice jsou to tresty zajišťovací, určené pro pachatele, u nichž je náprava nemožná.

„Liszt otázku spravedlnosti trestu podřizuje požadavku účelnosti.“¹⁸ Nutný je spravedlivý trest.

Smíšená teorie

Nazývaná také jako teorie slučovací. Pokouší se o spojení odplatné a účelové funkce trestu. Důležitá je zde tzv. generální prevence, prostřednictvím které dochází k předcházení trestného činu, tak že se trest zaměří na potencionálního pachatele a zároveň se aplikuje i speciální prevence, což znamená, že na pachatele trest přímo dopadá.¹⁹

Na této koncepci je vybudován i náš trestní zákoník. Dle platné právní úpravy zahrnuje trest prvky individuální i generální prevence. „Ke zvýšení účinnosti generální i speciální prevence přispívá zejména spravedlnost a neodvratitelnost trestu a včasnost jeho ukládání“²⁰ „Aby trest byl spravedlivý, nesmí být ani přísnější ani mírnější, než je nutné k ochraně společnosti před trestnými činy. Nespravedlivý trest nepřijme ani pachatel, což vede k neúspěchu pachatelovy resocializace, a ani společnost, což potlačuje generálně preventivní účinky.“²¹ Předtím než je pachatel

¹⁷ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 26

¹⁸ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 26

¹⁹ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009 , str. 463

²⁰ Kuchta J., Válková H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, Praha: C.H. Beck, 2005, str. 187

²¹ Novotný O., O trestu a vězeňství, Praha: Academia, 1967, str. 30

potrestán, musí být samozřejmě trestný čin odhalen, také musí být vypátrán pachatel a musí být objasněny všechny skutečnosti spojené se spácháním trestného činu.

V novém kodexu trestního práva, zákoně č.40/2009 Sb., trestní zákoník, účinný od 1.1. 2010, již výslovné vymezení účelu trestu neobsahuje. Namísto toho jsou zde vyjádřeny základní principy pro ukládání trestněprávních sankcí v §37 a 38, pro tresty je to §39 až 45 a pro ochranná opatření jsou to §96 a 97.

Účelem trestu podle předchozí úpravy je hlavně:

a) Chránit společnost před pachateli trestných činů

K prioritním společenským zájmům patří především ochrana práv a svobod jednotlivých občanů. Trest je prostředkem sebeobrany společnosti před trestnými činy. Základní funkcí je funkce ochranná. Měla by zabránit pachatelům v dalším trestním chování v budoucím životě působit výchovně.

b) Zabránit pachateli v dalším páčání trestné činnosti

Znamená to, donutit pachatele k dodržování a respektování zákonů nebo alespoň zabránit mu v budoucím porušování zákonů. Tato činnost spočívá v znesnadnění a znemožnění páchat další trestné činy tím, že pachatel je izolován od společnosti nepodmíněným trestem odnětí svobody, dále mu může být zakázána činnost, která mu poskytla příležitost k páčání trestného činu, nebo také může dojít k propadnutí věci potřebné ke spáchání trestného činu, dalšími tresty mohou být také například trest peněžitý nebo také podmíněný trest odnětí svobody. Cílem je vytvořit ve vědomí pachatele dostatečné psychické zábrany působící proti další potenciální trestné činnosti a hlavně ho od tohoto chování odradit.

c) Vychovávat pachatele k tomu, aby vedl řádný život

Tresty mají hlavně výchovnou funkci, ale bohužel splnění tohoto cíle není zdaleka stoprocentní. Většina pachatelů jsou recidivisté a je tedy vidět, že tresty selhávají, zvláště tresty odnětí svobody. Tresty tedy nemají pouze účinky pozitivní, jak by si společnost přála, ale bohužel se objevují i negativní účinky, které mohou být faktorem pro vznik kriminálního chování. Chování pachatele

nelze změnit pouze donucovacím působením, je také důležité u pachatele posilovat jeho pozitivní vlastnosti, zvyky, návyky, podporovat a usměrňovat jeho zájmy, rozvíjet jeho pozitivní vlastnosti apod. Toto však nelze bez respektování pachatelovy osobnosti a jeho práv. Pachatel se ve větší míře chápe jako objekt výchovného zacházení. Je třeba také vytvořit příznivé podmínky pro pachatelovo znovu začlenění do společnosti.

d) Působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

Trest má sledovat stejný cíl i nyní. „ Přes nový, tj. implicitní způsob vyjádření účelu trestu, resp. Trestněprávních sankce v právní úpravě, je základním cílem trestu ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli, která představuje smysl existence samotného trestního práva. Tato ochrana je pak realizována prostřednictvím individuální represe, individuální prevence a generální prevence.“²²

Tresty, které jsou ukládány spravedlivě a včas mohou také působit na ostatní občany a tím je varovat před spácháním trestných činů a přesvědčit je, že spravedlivý trest je nevyhnutelný. Trest také poukazuje na nebezpečnost, zavrženíhodnost i trestnost spáchaných činů a tím varuje řádné občany a je tímto varováním posílen pocit bezpečí a právní jistoty a je posílena jejich představa o autoritě zákonů. Jde o použití metody pozitivního příkladu, tedy pro občany, jak by se neměli chovat. Docílíme toho také správnou spoluprací s médii a to tím, že se zveřejní vhodná fakta o procesech, ale není tomu tak vždy.²³

Účel trestu bych shrnula takto: „ Účelem trestu je tedy přispět ke kontrole zločinnosti, chránit společnost před trestnými činy, odvracet trestné činy směřující proti právům a svobodám občanů, zabraňovat pachatelům v další trestné činnosti, vychovávat je v řádné občany, napravit je a současně působit výchovně i na ostatní

²² Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 472

²³ Novotný O. a kol., Trestní právo hmotné 1, obecná část, Praha: ASPI Publishing, 2003, str. 272 a násl.

členy společnosti. Samotný trest vždy musí zůstat pouze prostředkem, jímž se společnost brání proti páčání trestných činů.²⁴

Co se týče funkce trestu, nejprve měl trest funkci odplatnou neboli vyrovnávací, kdy jeho úkolem mělo být emocionální uspokojení poškozeného tím, že byla způsobena škoda provinilci. Jenže tato funkce zajistila ochranu společnosti velice nedostatečně a tak byla postupně doplněna regulativní funkcí, která měla za úkol ochránit společnost před nebezpečným deviantním chováním prostřednictvím stanovených podmínek trestní odpovědnosti a ukládáním sankcí pachatelům trestných činů. Máme několik způsobů jak tohoto dosáhnout:

- Vyloučením nebo izolací – tento způsob znamená vyloučení z lidské společnosti, komunity, dnes se aplikuje u pachatelů, u nichž stále trvá nebezpečí selhání a jsou zde důsledky pro společnost.
- Odstrašení – odstrašují se budoucí potenciální pachatelé, kteří mají sklony ke zločinnosti nebo směřují k imitování trestního jednání konkrétního pachatele tím, že je tento konkrétní pachatel výstražně potrestán.
- Korektivní socializace – snaha o dosažení změny v chování pachatele působením trestu nebo speciálními postupy zacházení s odsouzenými.

Vedle výše zmíněných funkcí existují i další funkce. Těmi jsou funkce preventivní, která má za úkol zabezpečit záštitu společnosti, a to pomocí výchovného vlivu na určitého pachatele a také i na možného potenciálního pachatele. Další funkcí je funkce ochranná, která se v první řadě odvíjí od funkce regulativní. Má určující postavení a to spočívá v tom, že normy trestního práva působí jako krajní právní prostředek ochrany společnosti před nezávažnějšími útoky, kvalifikovanými jako trestné činy. Ochranu společnosti zajišťuje represivní funkce, toto použití je přesně vymezeno v zákoně.²⁵

„Hlavním účelem trestního práva, jež zaujímá v systému právního řádu specifické postavení, je ochrana společnosti. Normy trestního práva představují krajní právní prostředek (ultima ratio) ochrany společnosti před trestnými činy, tj.

²⁴ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 27

²⁵ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 28

nejzávažnějšími činy fyzických osob takto kvalifikovanými. Restorativní teorie funkce trestu usiluje o znovuoobnovení trestným činem narušeného sociálního vztahu mezi pachatelem, obětí a dotčeným společenstvím.“²⁶ Důraz v restorativní funkci je kladen nejen na vztah mezi pachatelem a obětí, ale také na odčinění škody, uvědomění si samotné viny a jejích následků.

²⁶ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 30

2. SYSTÉM SANKCÍ V TRESTNÍM PRÁVU

Jen na základě zákona může být uložen trest pachateli za spáchaný trestný čin. Tento trest může být uložen jen k tomu povolány soudy. Toto je zakotveno v Ústavě a v Listině základních práv a svobod. V § 12 odst. 1 TrZ je uvedeno, že jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit. Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. (§ 13 odst. 1 TrZ)

2.1 Systém sankcí dle trestního zákoníku

V trestním zákoníku je taxativně vymezen výčet trestů, které jsou ukládány za trestné činy a to v souladu se zásadou nulla poena sine lege.²⁷ Systém sankcí je založen na dualismu na rozdíl od zákona o soudnictví ve věcech mládeže, který je založen na monismu trestněprávních sankcí. Dualismus trestněprávních sankcí znamená, že zde existuje systém trestů a systém ochranných opatření.

2.1.1 Systém trestů

Systém trestů tvoří jednotlivé druhy trestů, kterými se rozumí jak jejich pouhý výčet druhů trestů, které představují jeho prvky, tak též jejich určitá hierarchie a vzájemné vztahy mezi nimi. Systém trestů je tvořen dvěma subsystemy, a to tresty pravidelnými a tresty výjimečnými.²⁸

Podle § 52 TrZ²⁹ patří mezi pravidelné tresty, které může soud uložit, tyto tresty :

²⁷ Zásada není trestu bez zákona

²⁸ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 473

²⁹ Trestní zákoník 40/2009 Sb.

- a) odnětí svobody,
- b) domácí vězení,
- c) obecně prospěšné práce,
- d) propadnutí majetku,
- e) peněžitý trest,
- f) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- g) zákaz činnosti,
- h) zákaz pobytu,
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- j) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,
- k) ztrátu vojenské hodnosti,
- l) vyhoštění.

Podle § 52 odst. 2 se trestem odnětí svobody rozumí, nestanová-li zákon jinak, nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dozorem.

Podle § 54 TrZ řadíme mezi tresty výjimečné tyto tresty:

- a) odnětí svobody nad 20 až do 30 let,
- b) odnětí svobody na doživotí.

Tyto tresty nemají svou výjimečnost v tom, že by se základní principy trestu odchylovaly od základních zásad a funkcí trestního práva, ale ve zvláštních případech trestných činů, které se svou povahou a závažností vymykají z rámce „obvyklé“, je nutné výjimečné tresty aplikovat. Soudní trestání vůbec a výjimečné zvláště je vždy spojeno s určitou dávkou emotivity, a to hlavně z pohledu veřejnosti. To platí dvojnásob, jde-li o otázky výjimečných trestů, včetně trestu absolutního, tedy trestu smrti. Při rozhodování o tom, jaké výjimečné tresty se mají zvolit, by však měly být rozhodující jen a především argumenty věcné a systémové, které se opírají o takové pojetí trestní politiky a trestního práva, které vycházejí z uznávaných světových standardů kontroly kriminality, jakož i ochrany základních lidských práva a svobod.³⁰

³⁰ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009 , str. 473

Tresty lze třídit i podle jiných kritérií než je povaha a závažnost spáchaného trestného činu.

Jedním z dalších dělení trestů, je dělení podle povahy postiženého zájmu. Podle toho máme tresty majetkové a nemajetkové, tresty spojené s odnětím či omezením svobody a tresty nespojené s odnětím či omezením svobody, tresty na cti a tresty ostatní, dále také tresty nepodmíněné a tresty alternativní. Mezi majetkové tresty patří trest peněžité, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, propadnutí majetku. Nemajetkovými tresty jsou všechny ostatní tresty, které jsou uvedené v § 52 a 54. K trestům, které jsou spojené s odnětím či omezením svobody řadíme nepodmíněné tresty odnětí svobody pravidelné a výjimečné, obecně prospěšné práce, zákaz pobytu, atd. Tresty na cti jsou například ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti.

Další dělení může být na tresty s náhradou a tresty bez náhrady. Toto dělení závisí na tom, zda lze určitý trest uložit ve spojení s jiným trestem, který plní funkci pojistky výkonu tohoto prvního trestu, nebo pokud není toto nutné. „De lege lata existují dva tresty s náhradou, kdy tato „náhrada“ má podobu odnětí svobody u peněžitého trestu (§69 odst. 1) a u domácího vězení (§61 odst. 1).“³¹

Podle určitosti a neurčitosti trestní sankce se tresty mohou také dělit na tresty absolutně určité a na tresty relativně určité. Absolutně určité tresty jsou například trest odnětí svobody na doživotí a relativně určité jsou tresty odnětí svobody nad 20 až do 30 let, zákaz činnosti od 1 roku do 10 let.

Další tresty jsou výchovné a represivní. Výchovné jsou ty, u kterých převažuje moment individuálního preventivního působení na pachatele, což je typicky podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Represivní tresty jsou ty, u kterých naopak převažuje moment individuální represe. K represivním trestům patří nepodmíněný trest odnětí svobody.

Můžeme se také setkat s dělením trestů na tresty hlavní a vedlejší. Takto se tresty dělí podle toho, jestli je možné tresty ukládat samostatně nebo jen ve spojení s jinými tresty. Hlavním trestem je například trest odnětí svobody a vedlejším trestem je například ztráta čestných titulů a vyznamenání.

³¹ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 474

Jako poslední bych zmínila dělení trestů podle diferenciací osob a to na tresty dospělých, které jsou upraveny v §52,54 TrZ a trestní opatření mladistvých, upravené v §24 ZSM.

„Některé druhy trestů nelze uložit osobám s určitými vlastnostmi – například trest vyhoštění nelze uložit českému občanovi.“³²

V systému trestů se odráží několik základních zásad trestního práva. Jsou to jednak obecné zásady pro ukládání všech trestních sankcí, které najdeme v TrZ v §37 a násl., dále také obecné zásady pro ukládání trestů (§ 39 a násl.) v neposlední řadě obecné zásady pro ukládání ochranných opatření (§96). Uplatňují se ale rovněž zásady, které v trestním zákoníku výslovně nenajdeme.

„V ustanovení § 37 a 38 jsou vyjádřeny tyto zásady:

- zásada zákonnosti,
- zásada humanity,
- zásada přiměřenosti,
- zásada individualizace,
- zásada ochrany zájmů osob poškozených trestným činem.“³³

„Z hlediska uplatnění zásady humanismu je pro úpravu systému trestů určující čl. 7 odst. 2 Listiny. Podle tohoto ustanovení nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestu.“³⁴ Zásada humanity byla hlavně zdůrazněna zrušením trestu smrti. Tento trest byl v České republice zrušen v roce 1990, kdy byla vydána novela trestního zákona. Trest smrti byl nahrazen trestem odnětí svobody na doživotí s možností podmíněného propuštění. Zásada humanity je také posílena alternativními tresty.

2.1.2 Systém ochranných opatření

Stejně jako tresty patří ochranná opatření mezi prostředky státního donucení, kterými se realizuje primární čili ochranná funkce trestního práva. Představují

³² Jelínek J. a kol., Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část. , Praha: Linde Praha, a.s., 2005str. 345

³³ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 10

³⁴ Novotný O. a kol., Trestní právo hmotné 1, obecná část, Praha: ASPI Publishing, 2003, str. 279

samostatnou třídu trestněprávních sankcí ryze preventivní povahy. Můžeme je charakterizovat jako právní následky nejen trestného činu, ale i činu jinak trestného. To poukazuje na to, že mohou být uloženy jak trestně odpovědným osobám, tak i osobám, které nejsou trestně odpovědné. Může to být pro nepřičetnost, anebo pro nedostatek věku či rozumovou nebo mravní nevyspělost. V trestním řízení, vedeném proti dospělým a mladistvým, je soud ukládá na základě zákona. Ve výjimečných případech se ukládají i v občanskoprávním řízení. Výkon těchto opatření slouží k zabezpečení ochrany společnosti před možnými budoucími útoky na zájmy, které jsou chráněné trestním zákonem. Jde o proces výchovy, léčení a likvidace určitých věcí, jenž jsou spojeny s trestným činem. Výkon ochranných opatření lze též zajistit státním donucením.³⁵

Pro ochranná opatření platí stejně jako pro tresty zásada *nullum crimen, nulla poena sine lege*.³⁶ Ochranná opatření lze uložit samostatně, nebo společně s tresty, anebo může tresty nahradit.

„Ochranné opatření v českém trestním právu lze tedy definovat jako právní následek trestného činu nebo činu jinak trestného, představující jeden z prostředků realizace ochranné funkce trestního práva, ukládaný na základě zákona soudem v řízení trestním nebo občanskoprávním, jehož výkon je vynutitelný státní mocí.“³⁷

Co se týče účelu, tak stejně jako u trestu není vyjádřen v trestním zákoníku. Účelem je jednak snížení nebo odstranění nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů, které jsou chráněny zákonem, ale také léčba a izolace osob, které jsou nepřičetné nebo mají zmenšenou přičetnost.

Ochranná opatření a tresty mají spolu mnoho společného, ale nalezneme u nich také některé odlišnosti.

Společným rysem je například prostředek státního donucení, které ukládají pouze soudy na základě zákona a jejich výkon zabezpečuje stát. Další, co mají společné je cíl. Tím je ochrana zájmů chráněných trestním zákonem. Újma u obou spočívá v omezení práv a svobod.

³⁵ Kratochvíl V., *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 542

³⁶ zásada „žádný zločin bez zákona“

³⁷ Kratochvíl V., *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 542

Mezi odlišné rysy patří to, že ochranná opatření v sobě neobsahují negativní hodnocení, neboli morální odsouzení těch, jímž jsou ukládána. Ochranná opatření se také týká i činů jinak trestných.³⁸

Délka trvání záleží na jejich speciálně preventivním zaměření. Další trvání je kontrolováno soudem nebo probačními úředníky. Soud může též propustit odsouzeného z výkonu opatření, popř. od jeho výkonu upustí, pominou-li jeho započtením okolnosti, pro něž bylo uloženo.³⁹

Ochranná opatření podle § 98 jsou:

- ochranné léčení,
- zabezpečovací detence,
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- ochranná výchova.

Výčet ochranných opatření se liší od předešlé úpravy. Dříve mezi ochranné opatření patřilo ochranné léčení, zabránění věci a ochranná výchova.

Ochranné léčení

Cílem ochranného léčení je ochránit společnost před pachateli trestného činnosti a také pomoci osobě, která se dopustila trestného činu nebo činu jinak trestného.

Osoby, kterých se týká ochranné léčení:

- a) osoby nepřičetné, které spáchaly čin jinak trestný,
- b) osoby se zmenšenou přičetností, které spáchaly trestný čin,
- c) osoby, které spáchaly trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou,
- d) osoby, které zneužívají návykovou látku a trestný čin spáchaly pod jedním vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním.

Soudem se ochranné léčení ukládá v případech, že pachatel není trestně odpovědný pro nepřičetnost a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, dále v případech, že se jedná o pachatele ve stavu zmenšené přičetnosti⁴⁰, nikoliv pod vlivem návykové látky, a také

³⁸ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 543

³⁹ Novotný O. a kol., Trestní právo hmotné 1, obecná část, Praha: ASPI Publishing, 2003, str. 385

⁴⁰ Nepřičetnost je takový psychický stav, v němž jednatel není s to rozpoznat nebezpečnost svého chování nebo je nedokáže dostatečně ovládat. Je-li pachatel v době spáchání činu nepřičetný, není

v případě, že se za současného uložení ochranného léčení upouští od potrestání ve smyslu §47 odst.1.

Ochranné léčení je ukládáno nejdéle na dva roky.

Zabezpečovací detence

Pokud jde o zabezpečovací detenci, mluvíme o institutu, který dosud nebyl v české právní úpravě zakotven. Nové ochranné opatření je určeno pro razantnější způsob izolace pachatelů zvláště závažných zločinů. Uložení ochranného opatření zabezpečovací detence se sleduje především ochrana společnosti, nicméně její výkon musí splňovat veškeré principy aplikované na trestněprávní sankce i ve vztahu k pachateli trestného činu a u mladistvých je to provinění.

V trestním zákoníku je zabezpečovací detence upravena obligatorně a fakultativně. Obligatorně je zabezpečovací detence ukládána pachatelům se zmenšenou přičetností, u kterých soud upustil od potrestání dle §47 odst.2 a také u pachatelů nepřičetných, kteří se dopustili činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvláště závažného zločinu a jejichž pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti (§100 odst.1).

Fakultativně je vymezena dvěma kategoriemi pachatelů:

- a) pachatelé, kteří spáchali zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jejichž pobyt na svobodě je nebezpečný, nebo
- b) pachatelé, kteří se oddávají zneužívání návykové látky, znovu spáchali zvláště závažný zločin, i když už byli pro zvláště závažný zločin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním odsouzeni k nepodmíněčnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta.

Nový trestní zákoník rozšířil okruh pachatelů i na recidivisty⁴¹ (§100 odst.2 písm.b) TrZ).

trestně odpovědný, ledaže by si tento stav úmyslně přivodil s cílem trestný čin spáchat ("napil se na kuráž").

⁴¹ Recidiva označuje v trestním právu stav, kdy se stejný pachatel opětovně dopustí trestného činu poté, co byl pravomocně odsouzen za spáchání jiného předcházejícího trestného činu. Pro recidivu nemá význam, zda předchozí odsouzení bylo pro nedbalostní nebo úmyslný trestný čin.

Zabezpečovací detence může být uložena buď samostatně nebo i vedle trestu. Vykonává se v ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy.⁴²

Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty

Toto opatření znamená odebrání věcí, které by mohlo být použito při páchání trestných činů, které pocházejí z trestných činů apod. a zabránit tak páchání další trestné činnosti (§101 TrZ).

Dle §70 odst.1 TrZ může být použito jen při splnění podmínek pro uložení tohoto trestu. Může být uloženo v případě, že je výnosem trestného činu, i když to nemusí být bezprostřední výnos. Zákoník v §38 odst.2 a §96 odst.2 taktéž obsahuje i možnost, která znamená omezení zabírání věcí nebo jiných majetkových hodnot při zachování zabraňujícího účinku a je projevem zásady přiměřenosti sankcí a ekonomie trestního práva.

Soud stanoví přiměřenou lhůtu. Pokud nebude povinnost splněna ve stanovené lhůtě, rozhodne soud o zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty (§101 odst.5).

Ochranná výchova

Dle § 21 odst.2 ZSM lze ochrannou výchovu uložit jen mladistvým, popřípadě dětem mladším patnácti let. Má mírnější povahu a tudíž představuje menší zásah do života mladistvého. Lze ji fakultativně uložit buď jako sankci samostatnou při upuštění od uložení trestního opatření dle §12 písm.b) ZSM nebo také vedle trestního opatření vyhoštění. Co se týče doby trvání, je limitována hlavně účelem uložení ochranné výchovy. Ochranná výchova je vykonávána ve zvláštních školských zřízeních, které jsou v působnosti. Mezi ně patří diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

Jedinou výjimkou z toho je tzv. zvlášť nebezpečná recidiva, která je možná pouze u zvlášť závažných úmyslných trestných činů.

⁴² Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 549 a násl.

K těmto uvedeným opatřením je také nutné uvést ochranná opatření dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, a to omezující opatření a zabránění věci. Omezující opatření znamená zákaz návštěv určených veřejně přístupných míst a místností, v nichž jsou podávány alkoholické nápoje nebo se konají veřejné tělovýchovné, sportovní nebo kulturní podniky. Právní úprava zabránění věci je podobná jako úprava podle trestního zákoníku.

2.2 Nepodmíněný trest odnětí svobody

Nepodmíněný trest odnětí svobody upravuje § 55 až 59 TrZ. Jde o trest nejpřísnější a o trest univerzální. Jeho universalita spočívá v tom, že je obsažen v každé sankci u skutkové podstaty každé části trestního zákoníku a také zákon obecně nestanoví žádné zvláštní předpoklady pro ukládání tohoto trestu. Tento trest lze uložit za každý trestný čin a jakémukoliv pachateli.

Nejpřísnější je nepodmíněný trest odnětí svobody kvůli tomu, že zasahuje nejzávažněji do nejširšího okruhu základních práv a svobod jedince. Představuje zbavení osobní svobody spojené s povinností podrobit se určitému režimu výkonu trestu a také omezuje řadu jiných práv a svobod jako jsou např. právo podnikat, právo sdružovat se, vykonávat volené funkce atd.

„Nepodmíněný trest odnětí svobody je v právní teorii i soudní praxi považován za nejpřísnější druh trestu. To vyplývá z obecného předpokladu, že lidská svoboda je nejcennějším statkem a její odnětí nebo omezení je pro pachatele trestného činu nejcitelnější újmou. Předpokládá se rovněž, že uložením trestu odnětí svobody lze nejlépe naplnit účel trestu, od tohoto trestu se očekává i výrazný generálně preventivní účinek.“⁴³

Trest odnětí svobody ale také přináší mnoho známých nežádoucích efektů, mezi které řadíme např. ničující vliv vězeňského prostředí na osobnost odsouzeného,

⁴³ Karabec Z. a kol. , Krátkodobé tresty odnětí svobody, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, str. 1

přerušení pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím (jako je rodina), přerušení pracovních aktivit a vztahů, ztížené uplatnění v životě na svobodě po propuštění atd.

Tento trest je nutné používat jen tehdy, pokud nepostačí jiný trest.⁴⁴

Nepodmíněný trest odnětí svobody je ukládán nanejvýš na 20 let. Ale může jít o mimořádné zvýšení dle § 59, ukládání trestu odnětí svobody pachatele trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle §108 nebo výjimečný trest dle §54. V trestním zákoníku je obecně stanovena horní hranice zákonné trestní sazby a dolní hranice zde stanovena není. Tento trest je jediným trestem, u kterého je obecně vymezená zákonná trestní sazba konkretizována v sankci každé skutkové podstaty ve zvláštní části trestního zákoníku. Vytváří se zde tak prostor pro individualizaci soudů.⁴⁵

2.3 Trest smrti

Trest smrti je též nazýván absolutním trestem. V České republice byl zrušen roku 1990 zákonem č. 175/1990 a nahrazen trestem odnětí svobody na doživotí. V historii byl užíván nesčetněkrát. V naše trestním řádu byl oficiálně používán za opatření výjimečné a dočasné až do roku 1961. Tento trest se mohl uložit za 33 trestních činů, což je velice široký okruh. Velkou většinu tvořily trestné činy proti republice, proti lidskosti, vojenské trestné činy, trestný čin vraždy (vícenásobné nebo mimořádně brutální). Sloužil taktéž k likvidaci politických protivníků a odpůrců režimu.⁴⁶

V roce 1991 byla přijata Českou republikou Listina základních práv a svobod, kde je nepřípustnost trestu smrti výslovně stanovena a to v čl. 6 odst.3. Zde je tedy vyjádřena nedotknutelnost jednoho ze základních lidských práv a to práva na život. Dalším dokumentem, kterým je Česká republika vázána je Evropská úmluva včetně jejího dodatkového protokolu č. 6 týkajícího se zrušení trestu smrti.

⁴⁴ zásada ultima ratio

⁴⁵ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 506 a násl.

⁴⁶ Novotný O. a kol., Trestní právo hmotné 1, obecná část, Praha: ASPI Publishing, 2003 , str. 333

Diskuze o trestu smrti probíhá již dlouhou dobu a tak se vytvořily dva základní myšlenkové tábory, které stojí proti sobě. Jsou to retencionalisté – zastánci trestu smrti a abolicionisté – odpůrci tohoto trestu. Během dlouhotrvajícího sporu byly shromážděny četné argumenty, které se zastávají trestu smrti, ale také které jsou proti. Jedná se o argumenty z oblasti filosofie, morálky, práva, ale dokonce i z oblasti ekonomie.⁴⁷

Argumenty jednotlivých koncepcí:

Retencionalisté

Jejich hlavním argumentem pro trest smrti je nutnost ochrany společnosti před pachateli zvláště nebezpečných trestných činů a trest smrti je nejspolehlivějším prostředkem ke zneškodnění nebezpečných pachatelů, hlavně profesionálních a sexuálních vrahů nebo vrahů psychicky abnormálních. Má též odstrašující účinek a může tak pachatelům zabránit v konání trestné činnosti. Uvádějí také, že doživotní trest je krutější než trest smrti, protože poškozuje osobnost odsouzeného pachatele a působí jako tzv. sociální poprava.⁴⁸

Dalším argumentem, kterým podporují trest smrti je to, že společnost trest smrti požaduje. A z ekonomického hlediska je dlouhodobé věznění drahé.

Abolicionisté

Základním argumentem abolicionistů je porušení zásady humanismu. Trest smrti zasahuje do jednoho ze základních práv člověka a tím je právo na život. Pro ochranu společnosti před pachateli by měla být represe omezena jen na nezbytnou míru. Mohou se objevit i justiční omyly, které se nedají napravit. Další faktem je, že provedené výzkumy zahraničí neukazují, že zrušení trestu smrti nezvyšuje výskyt kriminálních deliktů. Může naopak dojít k nárůstu kriminality, jelikož ztrátou úcty k lidskému životu může vést k většímu počtu trestných činů. Pozornost občanů odvádí trest smrti od skutečných příčin zločinnosti, které mohou být v mnoha

⁴⁷ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 15

⁴⁸ Novotný O. a kol., Trestní právo hmotné 1, obecná část, Praha: ASPI Publishing, 2003, str. 334

případech závažnější. I to, že pachatel při uvěznění doufá v propuštění, může vést k nápravě jeho osobnosti.

Účelem trestu je : převýchova, ochrana před pachateli, spravedlivá odplata a odstrašení potenciálních pachatelů. U převýchovy je zřejmé, že trest smrti převýchovu znemožňuje. Tím, že zabraňuje pachateli pokračovat v páchání trestní činnosti, nejúčinněji chrání společnost. Je zde velmi výrazný odstrašující účinek, který byl dokázán též výzkumem Isaaca Ehrlicha, který zjistil, že jeden vykonaný trest smrti může mít za následek o 7 nebo 8 méně spáchaných vražd. Výzkum profesorů ekonomiky z Emory Univerzity z roku 2003 přinesl zjištění, že jeden vykonaná trest smrti může zabránit až 18ti vraždám.⁴⁹

Zda-li je trest smrti spravedlivou odplatou záleží na postoji a úsudku každého z nás.

⁴⁹ Lipšic, D. Trest smrti – áno či nie?, Trestní právo, 2008, č. 6

3. TRESTNĚPRÁVNÍ HLEDISKA UKLÁDÁNÍ VÝJIMEČNÉHO TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

3.1 Právní úprava výjimečného trestu

Dne 16. prosince 1992 byla vyhlášena na základě usnesení předsednictva České národní rady Listina základních práv a svobod, která je součástí našeho ústavního pořádku. Dle článku 6 Listiny má každý právo na život, nikdo nesmí být zbaven života a trest smrti se nepřipouští. Článek 7 odst. 2 Listiny je důležitý z hlediska zásady humanismu pro úpravu systému trestů. Podle tohoto článku nikdo nesmí být podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestu. Osobní svoboda je zaručena článkem 8 Listiny. Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak, než z důvodu a způsobem, který stanoví zákon. Právo na zachování lidské důstojnosti najdeme v článku 10. Článek 39 obsahuje zásadu nulla poena sine lege, kdy zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest lze za jeho spáchání uložit. Dle článku 40 soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

Velice často se setkáváme s názory, že výjimečný trest v podobě doživotního vězení je velice krutý a nelidský, ponižuje lidskou důstojnost a hodně negativně působí na psychiku a je také v rozporu se základními právy. Ale na rozdíl od trestu smrti tento trest respektuje základní právo a tím je právo na život.

Dalšími dokumenty, kde je výjimečný trest upraven jsou trestní zákoník, ale také jeho úpravu najdeme v mezinárodních dokumentech.

3.1.1 Právní úprava podle nového trestního zákoníku

Dne 1.1. 2010 nabyl právní účinnosti zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Tento nový zákoník přinesl mnoho změn i v oblasti trestání, jako jednu z mnoha bych uvedla například to, že nový trestní zákoník upustil od tzv. materiálního pojetí trestného činu a nabyla na významu individualizace trestní odpovědnosti právě

prostřednictvím ukládání trestu a to i včetně možnosti mimořádného snížení trestu odnětí svobody a nebo též upuštění od potrestání. Je zde i lépe vymezen druh trestu a jeho výměra.⁵⁰

Co se týče vypuštění materiálního pojetí trestního činu, je zde nově obsažen i požadavek nové konstrukce trestněprávních institutů, jejich zpřesnění, větší konkretizace a podrobnější úpravy. Pozitivem je přesnější vymezení podmínek trestní odpovědnosti, obecných i zvláštních, a tím tudíž zesílení záruk zákonnosti, ochrany základních práv a svobod v trestním zákoně.⁵¹

V §52 odst.3 je výjimečný trest odnětí svobody zvláštním typem trestu odnětí svobody. Dle §54 odst.1 patří mezi výjimečný trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let a trest odnětí svobody na doživotí. Oproti TZ je výjimečný trest přísnější, zvýšila se doba odnětí svobody.

Výjimečný trest odnětí svobody je vykonáván ve věznici se zvýšenou ostrahou (§56 odst. 2 písm. d) TrZ). Soud ale také může zařadit pachatele do věznice jiného typu. V tomto případě se ale musí brát zřetel na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele a také na to, že v jiné věznici bude lépe zaručeno, že bude vést řádný život (§56 odst. 3 TrZ).

Dle § 57 odst.1 a §57 odst.4 písm.b) může soud během výkonu trestu odsouzeného s výjimečným trestem přeřadit do věznice jiného typu, který se liší od věznice, kde trest vykonává, o jeden stupeň, ale to až po vykonání nejméně jedné čtvrtiny uloženého trestu.

Při přeřazení odsouzeného s trestem odnětí svobody na doživotí do věznice s ostrahou, může soud až po vykonání trestu deseti let.

V novém trestním zákoníku jsou tresty odnětí svobody na doživotí a trest nad 20 let až do 30 let od sebe více odlišeny.

3.2 Mezinárodní právní úprava

⁵⁰ Púry F. Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku, Trestněprávní revue, 2010, č.1, str 1 a násl.

⁵¹ Nezkusil, J. K uplatnění principu oportunity v trestním právu. Trestní právo, 2009, č.5., str. 7

V roce 1955, v Ženevě, se konal 1. kongres OSN o prevenci a zločinnosti a zacházení s pachateli, kde byla předložena první pravidla týkající se zacházení s vězni. Na tomto kongresu byla přijata „Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni“. Obsah pravidel se týkal těchto oblastí:

- svobodné myšlení
- svobodné vyznání víry
- stejná ochrana podle zákona
- právo na přiměřenou životní úroveň
- právo na zdravotní péči.

Dalším velice důležitým dokumentem, který upravuje výkon trestu jsou „Evropská vězeňská pravidla“. Významně ovlivňují i naši právní úpravu výkonu trestu odnětí svobody a také se stala východiskem pro koncepci reformy vězeňství. Poprvé byla vyhlášena rezolucí Evropské rady v roce 1973. V roce 1987 byla přepracována a znovu schválena. Kladou veliký důraz hlavně na lidskou důstojnost, což se zobrazuje v požadavku vhodného chování vězeňského personálu vůči vězňům a také v přípravě vězňů pro jejich budoucí život po propuštění. „Jsou založena na těchto základních principech :

- odnětí svobody má být prováděno za takových materiálních a morálních podmínek, které zaručují respektování lidské důstojnosti,
- aplikování řádu musí být nestranné, a nesmí být tedy činěn rozdíl v zacházení s vězni různé barvy pleti, pohlaví, jazyka, vyznání, atd.,
- je třeba respektovat morální a náboženské principy, které uvězněný vyznává,
- cílem vězeňského režimu je uchránit zdraví a důstojnost vězňů, rozvíjet jejich smysl pro odpovědnost a poskytnout jim trénink, který jim pomůže při reintegraci do společnosti,
- pravidelné inspekce vězeňských zařízení kvalifikovanými a zkušenými profesionály,
- respektování individuálních práv vězňů, zejména zákonnost výkonu trestu a její kontrola nezávislými orgány.“⁵²

⁵² Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 69

3.3 Předpoklady ukládání výjimečných trestů

Trest ukládaný soudem představuje trestněprávní následek trestného činu. Trest může nastoupit jen v případě spáchání trestného činu. Tresty jsou jedním z prostředků k dosažení účelů trestního zákona.⁵³

Zákon č. 40/2009 Sb., účinný od 1.1. 2010, neboli nový trestní zákoník (TrZ), zcela nahradil trestní zákon č. 140/1964 Sb.(TZ). Tento nový trestní zákoník přinesl mnoho změn. Co se týče výjimečného trestu odnětí svobody je nutné zmínit zavedení nového systému kategorií trestů a v neposlední řadě také nové vymezení trestného činu.

Podle ustanovení §13 nového trestního zákoníku je trestným činem protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.

Dříve byla pojmovým znakem trestného činu nebezpečnost činu pro společnost, což právní teorie označuje jako materiální znak, ale v novém trestním zákoníku je pojmovým znakem trestného činu protiprávnost a to je už formální znak. Dalšími pojmovými znaky dle trestního zákoníku účinného od 1.1. 2010 jsou obecné znaky neboli stanovený věk a přičetnost, u mladistvých pachatelů provinění rozumová a mravní vyspělost, ale jsou to také typové znaky neboli znaky skutkové podstaty trestného činu. „Praktickou předností stávajícího formálního pojetí trestného činu je, že při něm musí být znaky trestného činu propracovány tak, aby případy, kdy trestný čin má všechny formální znaky, ale není větší měrou nebezpečný, škodlivý pro společnost, byly opravdu výjimečné. Toto pojetí vede zákonodárce k důslednějším, hlubšímu respektování zásady nullum crimen sine lege.“⁵⁴

V novém trestním zákoníku najdeme dvě nové kategorie soudně trestných deliktů a těmi jsou přečiny a zločiny. Rozlišují se dle formy zavinění a dle délky trestu odnětí svobody, který stanoví trestní zákoník za každý trestný čin. Toto rozlišení se formuluje na základě formálního hlediska. Trestní zákoník definuje přečiny jako

⁵³ Jelínek J. a kol., Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, str. 370

⁵⁴ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 61 a násl.

všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny vymezuje nový trestní zákoník jako trestné činy, které nejsou přečiny.

V novém trestním zákoníku se nově objevuje zvláštní podmnožina zločinů, které vynikají naproti ostatním zločinům svou vysokou mírou závažnosti. Podle trestního zákoníku jsou to zvláště závažné trestné činy, mezi které patří úmyslné trestné činy, za něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. Výjimečný trest lze uložit za zvláště závažný zločin. I předchozí trestní úprava, zákon č. 140/1964 Sb., znal pojem zvláště závažný trestný čin, ale nebyl v něm výslovně vymezen a jeho spáchání znamenalo jednu z podmínek pro kvalifikaci pachatele jakožto zvláště nebezpečného recidivisty.

V novém trestním zákoníku je výjimečný trest především upraven v ustanovení §54, ale také v jiných ustanoveních a těmi jsou: §55(odnětí svobody), §56 (výkon trestu odnětí svobody), §57 (přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu), §58 (mimořádné snížení trestu odnětí svobody), §59 (mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody).

Výjimečným trestem se podle § 54 odst. 1 rozumí:

- a) trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let,
- b) trest odnětí na doživotí.

Výjimečný trest není upraven jen v trestním zákoníku, ale také v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Nic se nezměnilo na tom, že výjimečný trest je spojen s dlouhodobým odnětím svobody a jeho výjimečnost spočívá přímo v jeho mimořádné délce trvání odnětí svobody, který je pachateli uložen. Spodní hranice trvání je nově posunuta z doby odnětí svobody nad 15 let na dobu odnětí svobody nad 20 let.

Pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody musí být splněny přesně vymezené podmínky, které jsou taxativně stanoveny v novém trestním zákoníku v §54, kde je uvedeno, že výjimečný trest může být uložen jen za zvláště závažný zločin, u něhož

to zákon dovoluje, tak je zúženo právo soudu uložit výjimečný trest za tzv. zvlášť závažné zločiny.

Zvláštností je, že na rozdíl od úpravy starého trestného zákona se nově odkazuje na trestní zákon jako celek a ne jen na jeho zvláštní část, která vymezuje jednotlivé skutkové podstaty trestných činů a to včetně sankcí za každý trestný čin a kde bývá taktéž uvedeno, zda lze pro příslušný trestný čin uložit výjimečný trest. I když nový trestní zákoník připouští, aby dovození k uložení výjimečného trestu bylo obsaženo i v jeho obecné části, dovození k uložení výjimečného trestu za příslušný trestný čin je třeba hledat vždy ve zvláštní části nového TrZ v rámci skutkové podstaty příslušného trestného činu. Výjimkou jsou v tomto případě pouze zvlášť závažné zločiny, za které lze uložit výjimečný trest doživotního odnětí svobody, protože tyto činy nejsou v novém trestním zákoníku taxativně vyjmenovány v rámci své obecné části (viz. ust. § 54 odst. 3). V tomto ustanovení je vymezen okruh trestných činů, za které soud může uložit trest odnětí svobody na doživotí a je to vymezení speciální. Okruh trestných činů, za které lze uložit trest odnětí svobody na doživotí je zúžen, oproti výjimečnému trestu odnětí svobody nad 20 let do 30 let, na jedenáct trestných činů. Všechny tyto tresty představují úmyslné kvalifikované usmrcení člověka.

„Doživotní trest odnětí svobody je přísnější formou výjimečného trestu a současně nejpřísnějším druhem trestu, jaký trestní zákoník zná. Proto i podmínky pro jeho uložení jsou velmi přísné.“⁵⁵

Trest odnětí svobody na doživotí může být soudem uložen pouze pachateli, který spáchal tyto trestné činy:

- zvlášť závažný zločin vraždy (§140 odst. 3),
- zvlášť závažný zločin obecného ohrožení (§272 odst.3),
- zločin vlastizrady (§309),
- teroristický útok (§311 odst. 3),
- teror (§312),
- zločin genocidia (§400),
- útok proti lidskosti (§401),

⁵⁵ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 520

- použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje (§411 odst. 3),
 - válečná krutost (§412 odst. 3),
 - perzekuce obyvatelstva (§413 odst.3),
 - zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků (§425 odst.3).
- Pachatel těmito trestnými činy zavinil úmyslně smrt jiného člověka.

Aby mohl být uložen doživotní trest odnětí svobody, musí být rovněž úhrnně splněny tyto podmínky:

- 1.) takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem
 - k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu, nebo
 - k zvlášť zavrženíhodné pohnutce, nebo
 - k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku,
- 2.) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti, nebo
- 3.) není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let.

Co se týče trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let, tak dle ustanovení §54 odst. 2 TrZ, může soud uložit pouze, když je zločin zvlášť závažný anebo když je možnost nápravy pachatele zvlášť obtížná. Sice TrZ přejímá znaky a podmínky z TZ, ale užívá jiný pojem. Nahrazuje pojem nebezpečnost trestného činu pro společnost pojmem závažnost zvlášť závažného zločinu.⁵⁶

„Odnětí svobody nad 20 až do 30 let představuje mírnější formu výjimečného trestu určenou k trestání zvlášť závažných zločinů.“⁵⁷

Předpoklady pro uložení trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let:

- 1.) velmi vysoká závažnost zvlášť závažného zločinu,
- 2.) obzvláště ztížená možnost nápravy pachatele.

⁵⁶ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str.62 a násl.

⁵⁷ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009 , str. 519

Výjimečný trest je soudy ukládán v České republice poměrně často. Naposledy byl uložen výjimečný trest v tomto případě: *Výjimečný trest 24 let uložil krajský soud v Plzni Kamilu Rudolfovi z Habartova na Sokolovsku. Potrestal ho za vraždu prababičky. Dvaadvacetiletý mladík ji podle obžaloby loni v jejím bytě brutálně umlátíl a ubodal. Za pár stokorun, které v bytě stařenky po hrůzném činu ukradl, si pak koupil drogy.*⁵⁸

Nejznámějším případem, který byl také nesčetněkrát probírán v médiích, je případ žhářů z Vítkova. *Krajský soud v Ostravě potrestal čtveřici žhářů z Vítkova. Jaromír Lukeš, David Vaculík a Ivo Müller stráví ve vězení 22 let, Václav Cojocarů 20 let. Trest si odpykají ve věznici se zvýšenou ostrahou. Loni v dubnu hodili do domku romské rodiny tři zápalné lahve. Oheň tehdy popálil ani ne dvouletou Natálku i její rodiče.*⁵⁹

⁵⁸ Zdroj: <http://plzen.idnes.cz/brutalne-ubodal-prababicku-aby-mel-na-drogy-ve-vezeni-stravi-24-let-pyb-/plzen-zpravy.aspx?c=A110615_100344_praha-zpravy>

⁵⁹ Zdroj: <http://zpravy.idnes.cz/za-popalenou-natalku-dostali-zhari-vyjimecne-tresty-20-a-22-let-ptc-/krimi.aspx?c=A101019_150943_ostava-zpravy_jab>

4. VÝKON VÝJIMEČNÉHO TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

4.1 Právní úprava výkonu výjimečného trestu

Výchozí právní ustanovení výkonu trestu odnětí svobody obsahuje trestní zákoník a trestní řád, ale podrobnější úpravu obsahují tři právní normy:

- zákon č. 169/1999 sb., o výkonu trestu odnětí svobody
- Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží.

Velký význam mají také vnitřní řády věznic. Ty ale nemají povahu obecně závazného právního předpisu. Vnitřní řád stanovuje denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznici.

V Listině základních práv a svobod jsou uvedeny základní principy zacházení s vězněnými osobami. Zásady jsou také obsaženy v trestním zákoníku, v trestním řádu, ale také v Doporučení Rady Evropy.

Principy zacházení s vězněnými osobami jsou:

- a) se všemi osobami, jež jsou omezeny na svobodě, musí být zacházeno s ohledem na jejich lidská práva a lidskou důstojnost,
- b) důstojný a humánní výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby lze realizovat pouze ve věznicích, které zajišťují bezpečnost a bezpečí celé společnosti stejně jako vězňům a vězeňskému personálu,
- c) omezení osob vykonávajících trest odnětí svobody nebo výkon vazby mají být uplatňována jen v rozsahu nezbytně nutném k dosažení účelu trestu odnětí svobody a účelu výkonu vazby,
- d) život ve věznici má být v co nejvyšší míře blízký pozitivním aspektům života ve společnosti a sociální realitě, na které jedinec aktivně participuje,
- e) rizika představovaná jednotlivými vězni mají být posuzována přísně individuálně a pouze podle toho má být s nimi jednáno,

- f) výkon trestu odnětí svobody má být plánován individuálně s důrazem na vytváření nejlepších možných podmínek pro reintegraci.⁶⁰

Také na mezinárodní úrovni došlo k úpravě výkonu trestu odnětí svobody. Mezi tyto dokumenty se řadí : Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, které přijal I kongres OSN O prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli, konané v Ženevě v r.1955 a také Evropská vězeňská pravidla z r. 1987, které schválil Výbor ministrů Rady Evropy.⁶¹

4.2 Místo a nástup výkonu

Odsouzený může být přijat do výkonu trestu odnětí svobody jen na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu odnětí svobody nebo lze i na základě vydané výzvy soudu k nastoupení výkonu trestu odnětí svobody a nebo také příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody z civilního života.

Odsouzený se přijímá do věznice tzv. přijímacím oddělením. Dále se rozhodne, kam se odsouzený umístí, do které konkrétní věznice a to podle nařízení soudu.

V konkrétní věznici je odsouzený přijímán na nástupním oddělení, kde je vypracována komplexní zpráva o odsouzeném. Ta obsahuje hodnocení chování odsouzeného, výsledky psychologického nebo také i psychiatrického vyšetření osobnosti, přihlíží se též k dosavadnímu kriminálnímu vývoji, posuzuje se sociální úroveň odsouzeného včetně sociální odpovědnosti, posuzuje se riziko konfliktního jednání, možná recidiva trestného jednání a také se v neposlední řadě zvažují předpoklady a možnosti výchovného působení. Na základě této komplexní zprávy dostane odsouzený na výběr, zda se chce či nechce zúčastnit některého programu zacházení. Tyto programy zahrnují souhrn pracovních, speciálně výchovných, vzdělávacích a zájmových aktivit a aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů

⁶⁰ Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008 , str. 94

⁶¹ Kalvodová V., Trest odnětí svobody na doživotí, Brno: Masarykova univerzita, 2005, str. 63

s diferenciovaný přístupem pro jejich realizaci. Každý odsouzený, který si vybere některý program, má povinnost se programu účastnit.⁶²

4.3 Práva a povinnosti odsouzených

- **Práva odsouzených**

Existují 3 základní skupiny práv odsouzených:

1.) *Právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče.* Tato skupina práv směřuje k vytváření nezbytných podmínek pro přiměřený duševní i fyzický rozvoj odsouzených. Spadají sem podmínky pro život ve věznicích. Těmi jsou zejména právo na ubytovací plochu nejméně 4m², právo na nepřetržitou osmihodinovou dobu ke spánku, dobu potřebnou k osobní hygieně a úklidu, právo na nejméně jednogodinovou vycházku a na přiměřené osobní volno, právo na stravování třikrát denně, na poskytování zdravotnické služby, na nemocenské pojištění a důchodové zabezpečení.

2.) *Udržování a rozšiřování sociálních vztahů.*

Tato skupina práv je spojena s dodržováním pravidel odsouzených. Pokud je chování pozitivní, mohou být některá práva rozšířena. Pokud negativní, tak je tomu naopak.

Patří sem:

- a) právo na nákup potravin a věcí osobní potřeby,
- b) právo na přijímání návštěv,
- c) právo na příjem a odeslání korespondence a balíčků,
- d) právo na příjem peněz – peníze se zasílají na účet vězněného, který zřídila věznice a také ho vede. Vězeň s nimi může manipulovat, ale jen pokud splnil všechny platební povinnosti (splacení soudních pohledávek, vyživovací povinnost, povinnost platit náklady výkonu trestu),

⁶² Černíková V., Sociální ochrana, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 97 a násl.

- e) právo na uspokojování kulturních potřeb – čtení časopisů, novin, knih, které si pořídí vězeň na vlastní náklady nebo si je půjčí ve vězeňské knihovně,
- f) právo na duchovní službu a využití speciálních služeb odborníků, jako jsou právník, psycholog, speciální pedagog, psychiatr atd.,
- g) umožnění použití telefonu ke kontaktu, ale tento styk je povolen jen s osobou blízkou a s osobou, která má na uvězněného pozitivní vliv, obsah telefonátu může být překontrolován,
- h) právo na ochranu svých práv – odsouzený může využít podání veškerých stížností a žádostí k příslušným orgánům České republiky a orgánům zahraničním.

3.) *Povinnost odsouzených podrobit se omezení některých práv a svobod po dobu výkonu trestu odnětí svobody.*

To se vztahuje na nedotknutelnost osoby a soukromí, svobodu pobytu a pohybu, zachování listovního tajemství, tajemství jejich písemností, právo svobodné volby povolání. Odsouzení jsou též zbaveny těchto práv: právo na stávku, sdružovat se ve spolcích, společnostech, podnikat, provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotního zařízení, práva zakládat politické hnutí ve výkonu trestu odnětí svobody, vykonávat volené a jiné veřejné funkce.

- **Povinnosti odsouzených**

Stejně jako u práv máme 3 skupiny:

1.) Dodržovat pořádek a kázeň

Do těchto povinností patří zejména:

- a) řádně plnit pracovní úkony, pokud je odsouzený do práce zařazen,
- b) plnit úkoly vyplývající z programu zacházení,
- c) šetrně zacházet se svěřenými věcmi,
- d) nepoškozovat cizí majetek,
- e) dodržovat zásady slušného chování v sociálním kontaktu,
- f) zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice,
- g) zachovávat další speciální právní předpisy.

2.) *Povinnost strpět úkony spojené s kontrolou vězeňské služby.*

Mezi tyto povinnosti se řadí:

- a) podrobení se osobním prohlídkám,
- b) úhrada nákladů za zdravotní péči, která není hrazena zdravotní pojišťovnou,
- c) úhrada škody způsobené odsouzeným
- d) povinnost hradit náklady VTOS, i když nepracuje,
- e) hradit si zdravotní pojištění, i když nepracuje.

3.) *Povinnost dodržovat zákazy.*

Jsou to tyto zákazy:

- a) navazovat nedovolené styky s osobami v rozporu se zákonem,
- b) vyrábět, přechovávat, konzumovat alkohol a jiné psychotropní látky,
- c) přechovávat nebo vyrábět nedovolené předměty,
- d) přechovávat tiskoviny propagující hrubost, jakýkoli druh nesnášenlivosti, návody na výrobu výbušnin, jedů, apod.,
- e) hrát hazardní hry,
- f) tetovat sebe nebo jiné,
- g) předstírat poruchu zdraví, sebepoškozovat se,
- h) bez souhlasu Vězeňské služby prodávat, darovat a směňovat věci.

Vedle výše zmíněných zákazů existují také odměny, které slouží ke stimulaci dobrého plnění povinností u odsouzeného a také ho motivují ke spolupráci při naplňování účelu výkonu trestu.

Mezi tyto *odměny* se řadí:

- a) pochvala,
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěvy během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,

- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1000,- Kč,
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- h) přerušování výkonu trestu.

Při nesplnění povinností a při porušení kázně mohou být též odsouzeným uloženy *kázeňské tresty*:

- a) důtka,
- b) snížení kapesného nejvýše o 1 třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- d) pokuta do výše 1000,- Kč,
- e) propadnutí věci,
- f) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených programů zacházení,
- g) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- h) umístění do samovazby až na 20 dnů,
- i) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

4.4 Věznice

V české republice máme 4 základní typy věznic, které jsou rozlišovány dle vnější ostrahy a zajištění bezpečnosti. Jsou to tyto typy věznic:

- a) *s dohledem* – určena pro pachatele, kterému soud uložil trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti, a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- b) *s dozorem* – do této věznice jsou zařazeni pachatelé, kterým byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- c) *s ostrahou* – soud určí pro pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody s dohledem nebo s dozorem,
- d) *se zvýšenou ostrahou* - pro pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi, kterému byl za zvlášť závažný trestný čin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.

Dnes se na rozdíl od dřívější úpravy nerozlišují práva a povinnosti u každého typu věznice, ale určují se ve všech typech věznic stejně. Důležité je chování odsouzeného, podle kterého jsou mu vytyčena práva a povinnosti. Tím se také ponouká aktivita vězně, aby svým dobrým chováním docílil zlepšení svých společenských podmínek života ve věznici. Tento princip je také určen k tomu, aby se život ve věznici přiblížil k životu mimo věznici tím, že i v reálném životě je nutné, aby člověk vynakládal úsilí pro příznivé sociální podmínky svého života a také za úroveň svého života nese každý člověk odpovědnost sám.

Soud může změnit zařazení pachatele do věznice, ale u výjimečného trestu to musí být vždy věznice se zvýšenou ostrahou.

Vězni jsou ve věznicích taktéž vnitřně rozděleni, jedná se o tzv. diferenciaci zacházení, která se děje dle individuálních potřeb a problémů vězňů.

4.4.1 Věznice pro výkon výjimečného trestu

V současné době je výkon výjimečného trestu prováděn ve věznicích se zvýšenou ostrahou a ve věznicích s oddělením výkonu trestu odnětí svobody se zvýšenou ostrahou.⁶³

Každá z věznic má svůj režim. Rozlišujeme také věznice pro ženy a pro muže.

Výkon výjimečného trestu odnětí svobody se v České republice vykonává v těchto věznicích:

- a) věznice Mírov,
- b) věznice Valdice,
- c) věznice Plzeň,
- d) věznice Karviná,
- e) věznice Opava.

Je nutné se také zmínit o věznici v Rýnovicích, kde soud udělil jedinou výjimku a jsou zde zařazeni dva doživotně odsouzení vězni. Tato věznice je věznicí mírnějšího typu s ostrahou, ale má oddělení, které má zesílené stavebně technické zabezpečení.

Co se týče žen, ty jsou zařazeny do věznice Opava, kde je specializované oddělení. Z celkového počtu vězňů je jich nejvíce umístěno do věznic ve Valdicích a na Mírově.

4.4.1.1 Věznice Mírov

Tato věznice je typem věznice se zvýšenou ostrahou. Je určena pro muže. Stavba věznice pochází z 12. století. Byl to původně hrad. Ve 14. století sloužila již jako vězení pro biskupské služebníky, kteří se něčím provinili. V současné době je tedy mírovská věznice věznicí se zvýšenou ostrahou. Skládá se z oddělení s dozorem, s

⁶³ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 76

ostrahou, oddělení se zvýšenou ostrahou, oddělení se zvýšenou ostrahou se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování ve věznici se zvýšenou ostrahou. Kapacita pro ubytování je 370 míst. Vězni jsou ubytováni na společných světnicích, největší má 18 lůžek. Celkem 32 světnic je určeno pro dva vězně, jednolůžkových světnic je v současné době 8.

Co se týče zaměstnanosti vězňů, ta se pohybuje kolem 60%. Tyto výsledky jsou pro věznici velice dobré, vzhledem k tomu, že zde pobývá nejvíce vězňů s vysokou dobou výkonu trestu. Odsouzení pracují ve dřevovýrobě, zejména při výrobě nábytku, ale i v dalších odvětvích. Také je zde kladen důraz na mimopracovní aktivity jako je sport, různé kroužky výtvarného umění atd. Nepravidelně zde také vychází i vězeňský časopis, v němž mohou uplatnit své názory a postřehy nejen odsouzení, ale i zaměstnanci. Úspěch zcela jistě sklízí i dřevěné hračky, vyrobené z odpadového materiálu v rámci pracovní terapie.

Věznice také spolupracuje se zástupci církví a řadou dalších nevládních organizací a sdružení.⁶⁴

Do budoucna tato věznice plánuje, že by zde byly vykonávány jen tresty odnětí svobody na doživotí.

4.4.1.2. Věznice Valdice

Tato věznice je situována v objektu bývalého kartuziánského kláštera, který se nachází poblíž města Jičína. Roku 1856 byla zřízena centrální věznice namísto kláštera. Dnes je věznice využívána jako věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Do této věznice jsou umístováni muži s delšími tresty, recidivisté, a jinak nebezpeční odsouzení. Věznice má kapacitu 1092 míst a je rozdělena do pěti oddělení. Jsou to : výstupní oddělení, kde jsou zařazeni odsouzení před propuštěním, krizové oddělení, specializované oddělení sloužící pro odsouzené s poruchou osobnosti a také specializované oddělení pro odsouzené zařazené do zvýšené ostrahy s poruchou

⁶⁴ Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/veznice-mirov-23/zakladni-informace-177/informace-o-veznici-801/veznice-mirov-1610>>

osobnosti a chování, způsobenou požíváním psychotropních látek. Najdeme zde i lůžkovou část ošetrovny, která slouží k poskytování zdravotní péče odsouzeným. V této věznici si mohou odsouzení taktéž doplnit i vzdělání. A to jak základní, tak též mohou získat výuční list a nebo lze studovat i maturitní studijní obory. Vedle tohoto mohou navštěvovat také různé vzdělávací kurzy, jako například jazykový kurz. Vězni jsou také zaměstnáváni a to ve vnitřních provozech věznice a též i v devíti podnikatelských subjektech. Výměra cel v oddělení, kde jsou umístěni odsouzení k výjimečnému trestu je devět metrů čtverečních a pobývají zde po jednom. Těchto cel je 48. V každé místnosti je umístěn záchod a umyvadlo. Celé oddělení je monitorováno 24 hodin denně. Na tyto odsouzené se vztahují všechna práva a povinnosti jako na ostatní vězně.⁶⁵

Režim doživotně odsouzeného:

6:00	budíček
6:25	sčítání osob
6:35	snídaně, kontrola cely
7:45-12:00	hodinová vycházka na dvoře 7x7 metrů, osobní volno
12:00	oběd
12:30-13:00	výdej pošty
13:00-16:30	osobní volno
16:30	večeře
17:00-18:30	osobní volno
18:30	sčítání osob
19:30-21:30	osobní volno
21:30-22:00	osobní hygiena
22:00	večerka ⁶⁶

4.4.1.3 Věznice Plzeň

⁶⁵ Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/zakladni-informace-152/adresa-kontakty-charakteristika-628/>>

⁶⁶ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str 78

Věznice v Plzni na Borech byla postavena v roce 1878. Na první pohled jistě zaujme její paprskovitý tvar. Tato věznice je jednak věznicí se zvýšenou ostrahou, ale také s dohledem a s ostrahou. Je to mužská věznice.

„Ubytovací kapacita věznice Plzeň je 1004 odsouzených a 156 obviněných, celkem tedy 1160 vězněných osob.“⁶⁷

4.4.1.4 Věznice Karviná

Věznice Karviná pochází z roku 1915-1916, tedy z doby 1. světové války. Nejnovější historii této věznice můžeme najít v dubnu 1997, kdy do věznice byli po řadě změn a oprav eskortováni první vězni. Původně to byla věznice vazební. Skládá se z několika oddělení a těmi jsou: oddělení s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou, se zvýšenou ostrahou se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací ve věznicích se zvýšenou ostrahou a specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných ve věznicích se zvýšenou ostrahou, jehož součástí je i úsek pro imobilní odsouzené zařazené do typu věznice se zvýšenou ostrahou.⁶⁸

Ubytovací kapacita této věznice činí 179 míst. Také zde jsou pořádány různé jazykové a jiné kurzy a také sem docházejí církevní a jiní náboženští zástupci.⁶⁹

4.4.1.5 Věznice Opava

Tato věznice je jedinou věznicí, kde ženy vykonávají výjimečný trest odnětí svobody na doživotí.

⁶⁷ Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/veznice-plzen-47/organizacni-struktura-1174/zrizeni-veznice-ubytovaci-kapacita-6330>>

⁶⁸ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 79

⁶⁹ Zdroj: <<http://www.vscr.cz/veznice-karvina-77/zakladni-informace-610/zakladni-informace-o-veznici-5825>>

V roce 1988 byla uvedena do provozu Věznice Opava. V minulých letech zde vykonávali trest odnětí svobody mladiství odsouzení muži. Nyní jsou ve věznicích umístěni dospělí muži v kategorii s dozorem a odsouzené ženy všech kategorií a to včetně těch doživotně odsouzených.

Kapacita vězení je 439 míst, z toho 277 pro ženy. Od roku 1999 je zde zavedeno oddělení pro léčbu odsouzených žen závislých na drogách, alkoholu a patologickém hráčství. Také je zde zřízeno oddělení pro výkon trestu žen s duševní poruchou a poruchou chování. Odsouzené ženy většinou pracují s mentálně postiženými osobami z Ústavu sociální péče Marianum a také pracují ve vnitřních prostorách věznice.

Aktuálně jsou v této věznicí odsouzeny na doživotí 2 ženy. Ubytovány jsou společně s ženami v oddělení se zvýšenou ostrahou. Mají vypracovaný speciální program zacházení, který je zaměřen hlavně na oblast speciálních výchovných aktivit, kterými jsou skupinové a individuální terapie a oblast zájmových aktivit mezi které patří keramický kroužek, literární kroužek, sport, atp. s vězeňkyně spolupracuje celá řada odborných pracovníků, jsou jim k dispozici: psychiatr, kaplan, dozorcí, psycholog, vychovatelé, speciální pedagog, sociální pracovník. Pokud je to z kapacitních důvodů možné, jsou ženy ubytovány po jedné.⁷⁰

Časový rozvrh jedné z doživotně odsouzených:

5:00	budíček
5:00-5:10	osobní hygiena, úklid
5:10-5:30	snídaně
5:50	nástup do zaměstnání
6:00-14:00	pracovní směna
14:05-14:35	oběd
14:35-15:00	osobní volno
15:00-16:00	vycházka
16:00-17:50	zájmová činnost
17:50-18:10	večeře

⁷⁰ Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/veznice-opava-83/charakteristika-veznice-a-ustavu-pro-vykon-zabezpecovaci-detence-opava-527/>>

18:10-19:00	zájmová činnost
19:00-19:50	osobní hygiena, úklid
20:00-21:00	osobní volno
21:00	večerka ⁷¹

4.5 Negativní účinky dlouhodobého věznění

Takovým hlavním negativním účinkem pro uvězněného je izolace od společnosti, tím je zabráněn i svobodný pohyb a samozřejmě dochází k radikální změně v životě postiženého člověka. Je také otázkou, zda-li je tento trest humánní. Stejně jako trest smrti, má i tento trest mnoho svých odpůrců, kteří spatřují výjimečný trest jako trest nelidský. Nelidskost spočívá v tom, že odsouzený nemá žádnou jistotu, jak skutečně dlouho bude jeho trest trvat a z tohoto důvodu je nezbytná možnost podmíněného propuštění po dvaceti letech z výkonu trestu. Snižuje se alespoň bezvýhodnost doživotního trestu a dochází ke stimulaci resocializace odsouzeného. Velkým problémem je zcela jistě také jeho znovu zařazení do společnosti, po uplynutí trestu. V dnešní době se snaží věznice o to, aby bylo toto znovu zařazení co nejjednodušší. Studie ukazují, že propuštění vězni bývají v hodně případech introvertní a nepřátelští.

Vlivem vězeňského prostředí dochází k deformacím a mezi tyto deformace patří: špatné rozpoložení, stavy apatie a deprese, snížení psychomotorické hnací síly, poruchy ve sféře kontaktu s lidmi, neadekvátní hodnocení skutečnosti, krajní introverze, poruchy sebezáchovného pudu. U odsouzených, kteří trpí nápadnými poruchami emocionality, antisociálními rysy osobnosti a to zejména agresivitou a hostilitou může u těchto odsouzených dojít k zesílené až dosažení explozivního stadia a toto stadium se může projevit auto nebo heteroagresivním jednáním.⁷²

⁷¹ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 81 a násled.

⁷² Suchý O., Příčina a prevence recidivy, Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1983, str. 19

Podle Sykese je určeno pět skutečností, ke kterým vede život ve vězení a směřuje k negativnímu chování a tím rozvíjí hostinní a opoziční vztah. Těmito skutečnostmi jsou:

- 1.) nedostatek bezpečí,
- 2.) omezení vlastní autonomie,
- 3.) ztráta svobody,
- 4.) ztráta heterosexuálních vztahů,
- 5.) odnětí materiálních i nemateriálních statků.⁷³

Velkým negativem života ve vězení je násilí mezi odsouzenými. „Viktimizaci ve věznicích nesmíme nikdy považovat za legitimní součást trestu.“⁷⁴

4.6 Pozitivní účinky dlouhodobého věznění

Největším pozitivem je zajisté to, že dlouhodobé odnětí svobody nahradilo trest smrti. Tento trest alespoň respektuje právo na život a nedotknutelnost fyzické integrity všech jedinců.

Také je humánnější k pachateli, který má šanci a snahu se napravit a získat opět svobodu po propuštění z výkonu trestu.

Dalším pozitivem je též zajištění ochrany společnosti před zvláště nebezpečnými delikventy. Na rozdíl od trestu smrti neznamená chyba soudu nenávratný konec života odsouzeného, při věznění se může odsouzený propustit.

Při tomto trestu je též respektováno právo pachatele a povinnost státu poskytnout pachateli resocializaci. Důležitou funkcí je preventivní funkce.

4.7 Podmíněné propuštění

⁷³ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 85 a násled.

⁷⁴ Neubacher, F. Násilí mezi odsouzenými, Trestněprávní revue, 2009, č.2, str. 47

„Základní myšlenkou institutu podmíněného propuštění je předpoklad, že ne vždy je možno při ukládání trestu dopředu odhadnout, jaký vliv (výchovný účinek) bude mít konkrétně stanovený trest na odsouzeného.“⁷⁵ Proto je podmíněné propuštění vhodným řešením při pozitivních výsledcích výchovného účinku.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu výjimečného trestu je významným pozitivním motivačním faktorem a stejně tak i přerazení do mírnějšího typu věznice. Stále zůstává otázkou reálnost šance na podmíněné propuštění hlavně např. u sexuálního devianta při neexistenci sexuologického léčení v průběhu výkonu trestu a také u pachatele, který se dopustil vraždy poté, co byl podmíněně propuštěn z výkonu trestu za jinou vraždu.⁷⁶

Podmíněné propuštění je upraveno v §88 odst. 5 TrZ. Toto ustanovení je převzato z předchozího trestního zákona. Podle tohoto ustanovení může být osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí podmíněně propuštěna až po dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu. U výjimečného trestu nad dvacet do třiceti let je to tak, že osoba odsouzená k tomuto trestu může být podmíněně propuštěna až po vykonání dvou třetin trestu (§88 odst.4). „ Podmíněným propuštěním se dostává odsouzený opět na svobodu, ale jeho svoboda zůstává ještě více či méně omezena.⁷⁷ „

Podstata podmíněného propuštění je založena na tom, že osoba, která je odsouzená k trestu odnětí svobody, může být propuštěna z výkonu dřív, než uplyne celá doba uloženého trestu. Podmínkou je, že tato osoba bude vést řádný život ve zkušební době anebo splní další dané podmínky. Pokud propuštěný vedl ve stanovené době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, soud vysloví, že se osvědčil. Pokud propuštěný nevedl řádný život, soud rozhodne, že zbytek trestu vykoná. „ Vysloví-li soud, že se podmíněně propuštěný osvědčil, popř. pokud soud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby bez viny odsouzeného neučinil rozhodnutí podle § 91odst. 1,

⁷⁵ Kučera p., Ptáček M., Trestní právo 11/2007, str. 3

⁷⁶ Kalvodová V, Trest odnětí svobody na doživotí, Brno: Masarykova univerzita, 2005, str. 74

⁷⁷ Novotný O., O trestu a vězeňství, Praha: Academia, 1967, str. 204

nastává fikce vykonání trestu dnem, kdy byl odsouzený podmíněně propuštěn, §91 odst. 2 a 3. Takto stanovený okamžik může být významný z hlediska zahlazení odsouzení.“⁷⁸

Dle § 54 odst.4 TrZ je soud oprávněn při uložení trestu odnětí svobody na doživotí rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává. Bližší kritéria pro použití tohoto institutu nejsou v TrZ stanovena. Zpravidla se použije tehdy, pokud je nutné ztížit pachateli podmínky pro podmíněné propuštění. Nejčastějším důvodem bývá pachatelova osobnost, kvůli které je zapotřebí pachatele co nejdéle izolovat od společnosti.

V trestním řádě v § 331-333 je uvedeno, že o podmíněném propuštění rozhoduje soud. O podmíněném trestu se rozhoduje na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se trest vykonává. Ale také na žádost odsouzeného anebo také i bez jeho žádosti. Návrh může podat též zájmové sdružení občanů, nabídne-li převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného. O žádosti je rozhodováno ve veřejném zasedání a před rozhodnutím musí dojít k výslechu odsouzeného, ale to neplatí, pokud soud postupuje dle ustanovení §331 odst.3 TŘ. V případě, že soud zamítne žádost, může ji odsouzený opakovat teprve po uplynutí jednoho roku do zamítnutí.

§91 odst.4 věta druhá udává, že pokud soud rozhodl během zkušební doby o vykonání zbytku trestu, odsouzeného k doživotnímu trestu, je již opětovně podmíněné propuštění z výkonu tohoto trestu zákonem výslovně vyloučeno.

Při přeřazování do věznic nižšího stupně se objevila otázka, zda bude možné podmíněné propuštění v tomto případě. §10 ZVTOS upravuje přeřazení do věznic s mírnějším režimem pouze v případě, že přeřazení přispěje k dosažení účelu výkonu trestu ve smyslu ustanovení § 57 odst.2 TrZ. U doživotních trestů dochází k potlačení výchovné funkce a do popředí vystupují zábranné prvky. Je tedy nepravděpodobné, aby došlo k tomu, že při přeřazení do věznice s mírnějším režimem, kde je větší možnost útěku, přispělo k dosažení účelu výkonu trestu. Dodnes bylo dohodnuto o přeřazení do věznice s mírnějším režimem u dvou odsouzených.⁷⁹

⁷⁸ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009 , str. 517

⁷⁹ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010 , str.66

4.8 Amnestie a milost

Amnestii nebo milost uděluje prezident republiky dle Ústavy České republiky čl. 62 písm. g) a čl. 63 odst.1 písm. j) a dle ustanovení trestního řádu §366. Prezident tak zmírňuje a odpouští tresty. Rozdíl mezi milostí a amnestií je, že milost je individuální akt, který směřuje ke konkrétnímu odsouzenému, kdežto amnestie se uděluje hromadně. Dle § 369 TrŘ soud v prvním stupni rozhoduje o použití amnestie v době, kdy je posuzovaná osoba ve výkonu trestu.

Existují tři způsoby udělení amnestie:

- 1.) *abolice* – „Abolice znamená, že je (individuální) milost nebo (kolektivní) amnestie udělena před zahájením nebo pravomocným skončením trestního řízení, které tak nemůže být dokončeno, případně ani zahájeno.“⁸⁰
- 2.) *agraciace* – je důvodem zániku práva trestu, je to prominutí nebo zmírnění trestu uloženého pravomocným rozsudkem, může být prominut celý trest nebo jen jeho část, anebo také může být prominut jen některý z uložených trestů, též může trest změnit na mírnější druh trestu, trest agraciací zaniká tudíž úplně nebo částečně, §366 a násl. trestního řádu⁸¹
- 3.) *rehabilitace* – znamená zhlazení odsouzení výrokem prezidenta (§ 366 a násl. TrŘ).

Pokud byl trest nebo jeho zbytek při udělení milosti prominout, lze zároveň v souladu s § 369 TrŘ odsouzenému uloženo plnění určitých podmínek. Soud rozhodující ve věci v prvním stupni sleduje plnění těchto podmínek. Prezident

⁸⁰ Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Abolice>>

⁸¹ Kratochvíl V., Kurs trestního práva:trestní právo hmotné: obecná část, Brno: C.H. Beck, 2009, str. 557 a násl.

republiky rozhoduje o tom, zda odsouzený , kterému byl trest prominut milostí prezidenta republiky, splnil uloženou podmínku nebo nesplnil.⁸²

⁸² Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 68

5. CHARAKTERISTIKA PACHATELE

„ Kriminologický pohled na pachatele je širší a částečně jiný, než jaký je pohled trestně právní.“⁸³

Kriminální chování představuje v rejstříku lidského chování zvláštní kategorii, kterou kriminologové definují jako socio-kulturně-právně-politicko-ekonomický proces nebo jednání, kterým jsou překročeny hranice zákona a tyto aktivity porušující právní normy a jednání, které směřuje proti společnosti lze považovat za trestný čin.⁸⁴

Pachateli trestného činu, kterými se zabývá kriminologie, jsou nejen osoby, které se dopustily trestného činu zákonem tak označeným, ale též některé osoby, které nejsou stíhány orgány činnými v trestním řízení. Taktéž je věnována pozornost jedincům, kteří svým věkem (děti) nebo stavem vědomí (nepříčetnost) přesahují rámec vymezený trestným právem. Dalšími osobami, kterými se zabývá, jsou osoby, které si již odpykaly trestný čin, ale také osoby které jsou označovány jako potencionální pachatelé trestných činů. Jedinci, kteří jsou vyznačováni tzv. sociálněpatologickým chováním je taktéž věnována pozornost. Mezi tyto jedince patří prostitutky, narkomani, chorobní hráči atp.

Pachatelé se člení dle různých kritérií, znaků, skupin atp. Toto třídění se nazývá typologie pachatelů. V současné době máme vytvořeno nepřehledné množství typologie pachatelů. „ Rozdíly mezi jednotlivými přístupy a školami nalezneme např. v závislosti na tom, zda je využíváno spíše psychologických nebo spíše psychiatrických metod a nástrojů ke zkoumání, diagnostice a terapii zjištěných deviací a anomálií v osobnostním vývoji a struktuře delikventního jedince.“⁸⁵

V kriminologii se nejčastěji vyskytuje dělení které zdůrazňuje :

⁸³ Moulisová, M. Kriminologický pohled na pachatele (problémy, otázky, témata), Trestní právo, 2008, č. 11, str. 37

⁸⁴ Blatníková, Š. Typologie pachatele, variabilita a kriminologický výzkum, Trestněprávní revue, 2010, č. 3, str. 84 a násl.

⁸⁵ Kuchta J., Válková H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, Praha: C.H. Beck, 2005, str. 69

1.) převážně biologické charakteristiky osobností pachatelů

Typickým příkladem je E Kretschmer, německý psychiatr a jeho konstituční psychologie.⁸⁶ Dalším představitelem je Neumann, který ztotožňuje pachatele s psychopatem⁸⁷. Specifická porucha osobnosti není nemocí, ale je to porucha osobnosti a chování dospělých jedinců. „Přílišné zdůrazňování podílu psychopatie na kriminalitě představuje patrně určité zjednodušení a biologickou redukci složitější problematiky, tato kritická výhrada by nám ovšem neměla bránit v tom, abychom opomíjeli vysoký podíl psychopatických jedinců mezi delikventy.“⁸⁸

Je třeba podotknout, že ne všichni psychopaté jsou pachateli trestné činnosti. Jelikož jsou do značné míry odolní vůči působení trestu, často se u nich z tohoto důvodu objevuje deviantní chování.⁸⁹

Dle Hervey Cleckleye je psychopat „morální idiot“, který je neschopný empatie, chronicky lže, a je nadprůměrně inteligentní a egocentricky strukturovaný.⁹⁰

Podle odhadů spáchá 30% všech trestných činů právě osoby se specifickou poruchou osobnosti.⁹¹

2.) převážně psychologické charakteristiky osobností pachatelů

Tato typologie je závislá především na úrovni zpracování poznatků psychologie osobnosti, klinické psychologie, psychopatologie i obecné psychologie a psychiatrie. Nejznámějším představitelem je H.J. Eysenck, který je autorem známého osobního dotazníku PEN⁹², který se užívá i v České republice.

Struktura osobnosti je tvořena schopnostmi, temperamentem, volnými vlastnostmi, motivací, postoji, zájmy, psychickými zvláštnostmi a někdy taktéž tzv. faktory druhého řádu jako jsou extroverze a introverze. Osobnost pachatele

⁸⁶ „Osobnost podle těchto typologií formují vlastnosti předávané dědičně.“

⁸⁷ Psychopatie je nyní označována jako „specifická porucha osobnosti“

⁸⁸ Kuchta J. a kol., Kriminologie, I. Část, Brno: Masarykova univerzita, 1993, str. 102

⁸⁹ Časopis Trestní právo 11/2008, Moulisová Marcela, str. 39

⁹⁰ Kuchta J., Válková H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, Praha: C.H. Beck, 2005, str. 70

⁹¹ Novotný O., Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004

⁹² Dotazník, který je jedním z mála psychologických instrumentů zkonstruovaných a ověřených speciálně pro popis osobnosti pachatele

se dá vyjádřit jako dynamicky se vyvíjející stav určité specifické struktury, která je stále ovlivňována vnitřními a vnějšími činiteli ve vzájemném vztahu, který se stále mění.

Obecně uznávaným faktem je, že mezi pachateli se vyskytují ve vyšší míře pachatelé s podprůměrnou inteligencí. Tímto se zabývá koncepce oligofrenního pachatele⁹³, která je spjata s měřením inteligence, tedy rozumových schopností. Pro tyto pachatele je typická snížená schopnost chápání podstaty jevů a jejich souvislostí. Ale na druhou stranu je většina z nich schopna chápat společenskou nebezpečnost svého jednání a tím tedy své jednání ovládat.⁹⁴

3.) převážně sociologické charakteristiky osobností pachatelů

Tato typologie vychází především ze zkoumání sociálního prostředí pachatele, procesu sociálního učení, hodnotových orientací pachatele a jeho sociálního začlenění. Nejpopulárnějšími teoriemi v této době jsou teorie, které zdůrazňují rozhodující vliv sociálních faktorů na utváření osobnosti delikventa a také teorie, které rozumí kriminalitě jen jako produktu společenských vztahů a odmítají potřebu zkoumání osobnosti delikventa.

V dnešní době je velice často odmítáno tvrzení, že osobnost pachatelů je odlišná, že pachatelé tvoří samostatnou specifickou skupinu osob, která se odlišuje od té nekriminální skupiny občanů a to svými vlastnostmi, strukturou osobnosti atd.

Co se týče pohlaví pachatelů, drtivou většinou jsou pachateli muži.

Nezanedbatelný podíl pachatelů tvoří také cizinci. Nejvíce se to týká trestných činů vraždy a organizovaného zločinu.

Informace, které jsou získány od samotného obviněného, obětí, svědků, z listinných a věcných důkazů, znaleckých posudků a jiných důkazů, které jsou konfrontovány s moderními kriminologickými poznatky, by měly určovat další zacházení s pachatelem, měly by určit také jeho výběr druhu trestu a ochranného opatření, délku trestu a výběr vězeňského zařízení.⁹⁵

⁹³ Dle nové klasifikace je to koncepce mentálně retardovaného pachatele.

⁹⁴ Novotný O., Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004.

⁹⁵ Novotný O., Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, str 113 a násl.

K ustanovení pojetí osobnosti pachatele také přispěly komparativní výzkumy delikventních a nedelikventních vzorků populace.

Většina studií ukazuje, že osobnost pachatele bývá strukturálně nevyvážená, nezralá, sociopaticky a egocentricky orientovaná, emocionálně labilní, s oslabeným systémem vnitřních zábran k antisociálnímu jednání agresivního charakteru.⁹⁶

Existují mnohé způsoby, jak lze vysvětlit mechanismus vzniku a průběhu kriminálního chování. Například při vysvětlení kriminálního deliktu se užívá koncepce, která toto vysvětluje jako určitou reakci na vnitřní napětí, pramenící z nutnosti neustále se přizpůsobovat sociálně konformnímu chování, které postupně narůstá. Dle tohoto konceptu může dojít u jedinců sociálně nebo jinak handicapovaných, k projevu kriminální aktivity jako uskutečnění jejich potřeby konečně se jednou zcela svobodně rozhodnout a své rozhodnutí i vykonat bez ohledu na důsledky z tohoto plynoucí.⁹⁷

Často se mezi pachateli objevují recidivisté. „Pokud jde o pachatele, který je zvlášť nebezpečným recidivistou, řídí se soud při ukládání trestu zvláštními pravidly. Za zvlášť nebezpečného recidivistu se považuje ten pachatel, který znovu spáchal zvlášť závažný úmyslný trestný čin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný úmyslný trestný čin potrestán, a to v případě, že je tato okolnost pro svou závažnost zejména vzhledem k délce doby, která uplynula od posledního odsouzení, podstatně zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.“⁹⁸

Vrchní soud v Olomouci uznal vinným obviněného M.A. z pokusu trestného činu vraždy dle §8 odst. 1, § 219 odst. 1, odst. 2 písm. c), h) tr. zák. jako zvlášť nebezpečný recidivista podle § 41 odst. 1 tr. zák., trestným činem neoprávněného držení platební karty podle § 249b tr. zák. a odsouzen podle § 219 odst. 2 tr. zák., § 29 odst. 2 tr. zák., § 35 odst. 1 tr. zák., § 42 odst. 1, 2 tr. zák. k úhrnnému trestu výjimečnému odnětí svobody na 23 roků a šest měsíců. Podle § 39a odst. 2 písm. d) tr. zák. byl pro výkon trestu odnětí svobody zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou.⁹⁹

⁹⁶ Kuchta J. a kol., Kriminologie I. Brno: Masarykova univerzita, 1993, str.103

⁹⁷ Kuchta J., Válková H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, Praha: C.H. Beck, 2005, str. 73

⁹⁸ Zdroj: <http://www.epravo.cz/top/clanky/posuzovani-pachatele-pri-ukladani-trestu-17114.html>

⁹⁹ 50 T 5/2008

6. ZAHRANIČNÍ ÚPRAVA VÝJIMEČNÉHO TRESTU

6.1 Anglie a Wales

Anglie, nejlidnatější a nejrozsáhlejší země Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, se vyznačuje svou monarchií. V právním systému nalezneme především stopy historického vývoje. Jedná se o státní útvar sui generis.

V Anglii a Walesu se uplatňuje tzv. „anglické právo“, které je založeno na Common law, které se liší od našeho kontinentálního práva zejména prameny (závažnost precedentů, zásada „soudce tvoří právo“) a také například tím, že zde chybí dělení práva na právo soukromé a právo veřejné.

Anglické psané právo je velice roztříštěné a jeho sjednocení zatím vychází naprázdno. Ale pomalu směřuje k vytvoření jednotného kodexu. Kodifikaci trestního práva se nelze v moderním světě vyhnout.¹⁰⁰

Co se týče trestů, byl po dlouhou dobu hojně užíván trest smrti, který byl v Anglii zrušen až v roce 1998, ale poslední poprava se konala roku 1964.

Britský parlament přijal roku 2003 nový zákon, Criminal Justice Act, kde nalezneme právní úpravu ukládání trestů. Zavedl mnoho novinek jako např. výrazné změny procesu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nebo „umožňuje za určitých okolností prolomit v trestním řízení zásadu ne bis in idem i v neprospěch pachatele“¹⁰¹. Nepodmíněný trest odnětí svobody se ukládá za činy na tolik závažné, že toto uložení trestu je vzhledem ke spáchání činu jediné možné. Odnětí svobody může být jen časově určené nebo doživotí. Obligatorně je trest odnětí svobody na doživotí ukládán za trestný čin vraždy a fakultativně za zvlášť závažné delikty např. ozbrojovací delikty, sexuální delikty, padělatelství.

Jelikož zde neexistuje žádný seznam, kde by byly uvedeny trestné činy, je nutné je najít v judikatuře. Např. případ Hodgson (1968) : (1) trestný čin nebo činy jsou dostatečně závažné, aby odůvodňovaly uložení velmi dlouhého trestu, (2) z podstaty

¹⁰⁰ Kučera, P., Vražda v anglickém trestním právu, Trestněprávní revue, 2008, č. 6, str.171

¹⁰¹ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 31 a násled.

činu nebo z pachatelovy minulosti vyplývá, že pachatel je nevyzpytatelný a může takový čin znovu spáchat nebo (3) spáchání takového činu byla způsobena zvlášť závažná újma, např. v případě sexuálně motivovaných nebo násilných trestných činů. Tento případ je základem pro posuzování možnosti uložení doživotního trestu.¹⁰²

Při ukládání trestu odnětí svobody na doživotí se zároveň také ukládá tzv. tariff, což je minimální délka, kterou musí odsouzený strávit ve výkonu trestu, než bude podmíněně propuštěn. Tato délka závisí na úvaze soudce, ale v Criminal Justice Act 2003 je uvedeno, že pro trestný čin vraždy se stanoví minimální délka od 15 let. Pokud je odsouzený propuštěn, je mu stanovena doživotní zkušební doba. K tomuto mu mohou být stanoveny i další podmínky, jako jsou např. navštěvovat ambulantně psychiatra, hlásit se pravidelně probačnímu úředníkovi, neopouštět určitou lokalitu bez povolení nebo do této lokality nevstupovat, vyhýbat se kontaktu s obětí svého trestného činu nebo s její rodinou. Po čtyřech letech ale může být dohled zrušen, pokud potrestaný žije bezproblémový život, ale může mu být kdykoliv opět obnoven. Pokud by se propuštěný choval řádně po dobu alespoň deseti let, může být ukončena i zkušební doba.

V roce 2008 bylo v Anglii a Walesu odsouzených k doživotnímu trestu 10911 osob.

6.2 Rakousko

Ukládání trestu v Rakousku upravuje trestní zákoník Strafgesetzbuch neboli StGB z roku 1974. Trest odnětí svobody se zde ukládá maximálně na 20 let (na rozdíl od naší právní úpravy kde je maximální délka 30 let), přísnějším trestem je trest odnětí svobody na doživotí. Velkým rozdílem od naší úpravy je, že tento nejprísnější trest se může ukládat jen pachatelům, kteří dovršili 21 let.

Doživotní trest se může uložit za úmyslně spáchané trestné činy, u kterých je přímým následkem smrt alespoň jednoho člověka. Ale pokud jde o trestný čin napomáhání při sebevraždě, uloží se trest odnětí svobody na maximálně 5 let. Doživotí se navíc také může uložit za výrobu a šíření zbraní hromadného ničení

¹⁰² Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010, str. 32

obligatorně se uloží také za trestný čin genocidia, fakultativně se užije v ostatních případech.

Doživotní trest se užije v těchto případech:

- vražda,
- únos s následkem smrti (§ 102 odst. 3 StGB),
- těžká loupež s následkem smrti (§ 143 věta třetí StGB),
- žhářství s následkem smrti (§ 169 odst. 3 StGB),
- výroba a šíření zbraní hromadného ničení, ví-li pachatel, že tyto bojové prostředky mají být nasazeny (§177a odst. 2 StGB),
- vzdušné pirátství s následkem smrti většího množství osob (§ 185 odst.2 StGB),
- úmyslné ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku s následkem smrti většího množství osob (§ 186 odst. 3 StGB),
- znásilnění s následkem smrti (§ 201 odst. 2 StGB),
- pohlavní zneužívání nezletilé osoby s následkem smrti (§ 206 odst. 3 StGB),
- genocidium (§ 321 odst. 1 StGB).

Po vykonání trestu po dobu alespoň 15 let lze odsouzeného podmíněně propustit, ale je zde dána podmínka, že se propuštěný nesmí dopustit na svobodě žádného dalšího trestného jednání a zároveň je mu stanovena desetiletá zkušební doba.

Výkon trestu odnětí svobody je upraven v zákoně o výkonu trestů StVG, Strafvollzugsgesetz z roku 1969.

„ K 1.12. 2007 bylo v Rakousku 152 osob odsouzených na doživotí, což představuje asi 1,8 doživotně odsouzených na 100 000 obyvatel.“¹⁰³

6.3 Francie

Ve Francii je účinný od roku 1994 trestní zákoník Nouvelle code penal neboli NCP, který vystřídal Code Napoleon z r. 1810. tento zákoník je dílem novým, které

¹⁰³ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010 , str. 30

zakládá nové principy a nové pojetí trestného práva. Tresty jsou nově členěny na tresty pro fyzické osoby a pro právnické osoby. Dále jsou rozlišovány tresty hlavní a doplňkové. Dále se tresty dělí do kategorií a to na tresty za politické zločiny a tresty za obecné zločiny. Trest smrti byl zrušen roku 1981. Nejvyšším trestem za obecné zločiny je trest doživotí a káznice nepřevyšující 30 let, 20 let a 15 let. Za politické zločiny je to takéž doživotní trest a dále je to trest těžkého žaláře nepřevyšující 30 let, 20 let a 15 let. Trest doživotní káznice je od roku 1994 nesnižitelný za trestný čin vraždy spáchaný na osobě mladší 15ti let. Francouzské trestní právo je velice pestré co se týče sankcí.

Vězni si odpykávají trest v 6ti zařízeních, které se nazývají „maisons centrales“, kde jsou umístěni pachatelé, kteří si odpykávají dlouhé tresty odnětí svobody a obtížně převychovatelní recidivisté.¹⁰⁴

Za tyto trestné činy se uloží trest odnětí svobody:

Trestné činy proti osobám:

- genocidium,
- deportace, podrobení osob do otroctví, hromadné a systematické vykonávání rychlých poprav, únosů spojených s následným zmizením, mučení a činů proti lidskosti z politických, rasových, filosofických či náboženských důvodů (čl. 212-1, 212-2 NCP),
- eugenické praktiky spáchané v rámci organizované skupiny nebo spolčení za tímto účelem (čl. 214-3, 214-4 NCP),
- vražda, která následuje, předchází nebo doprovází jiný zločin nebo je spáchána za účelem přípravy, usnadnění nebo zakrytí stop jiného trestného činu (čl. 221-2 NCP),
- úkladná vražda (čl. 221-3 NCP),
- kvalifikovaný případ vraždy (11 okolností dle čl. 221-4 NCP),
- úkladná nebo kvalifikovaná vražda (221-5 NCP),
- mučení, které následuje, předchází nebo doprovází jiný trestný čin (čl. 222-2 NCP),

¹⁰⁴ MCkEE J.-Y. a kol., Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe – Francie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003

- znásilnění s prvky mučení (čl. 222-26 NCP),
- řízení nebo organizování obchodu s omamnými látkami (čl. 222-34 NCP),
- únos nebo omezování osobní svobody s následkem smrti či za použití mučení a jiné formy tohoto trestného činu, byl-li spáchán na dítěti a byly-li dány určité další okolnosti (čl. 224-2, 224-5 NCP),
- únos letadla, lodě nebo jakéhokoliv jiného dopravního prostředku s následkem smrti nebo za použití mučení (čl. 224-7 NCP),
- kuplířství, je-li doprovázeno mučením (čl. 225-9 NCP).

Trestné činy proti majetku:

- kvalifikovaná loupež (čl. 311-10 NCP),
- vydírání s následkem smrti nebo spáchané v rámci organizované skupiny za použití nedovolené nebo povolení podléhající zbraně (čl. 312-6, 312-7 NCP),
- zakrývání trestného činu, který se trestá doživotím, jsou-li všechny tyto znaky bezvýjimečně zahrnuty úmyslným zaviněním (čl. 321-4 NCP),
- zničení nebo poškození cizí věci v důsledku založení požáru lesa, stepi, macchie či plantáže, má-li toto jednání za následek zmrzačení (zohyzdění) nebo trvalý následek na zdraví (čl. 322-9 NCP),
- zničení nebo poškození cizí věci v důsledku použití výbušniny, ohně nebo jiného prostředku způsobilého vytvořit nebezpečí pro osoby, je-li takto způsobena smrt (čl. 322-10 NCP),

Trestné činy proti národu, státu a míru:

- vydání jednotek francouzských ozbrojených sil nebo francouzského území či jeho části cizí moci, cizí organizaci nebo pod cizí kontrolu (čl. 411-2 NCP),
- atentát spáchaný veřejným činitelem (čl. 412-1 NCP),
- řízení nebo organizování povstaleckého hnutí (čl. 412-6 NCP),
- některé trestné činy, které se za normálních okolností trestají odnětím svobody na 30 let, pokud šlo o teroristický akt (čl. 421-1, 421-3 NCP),
- užití látky, která může ohrozit zdraví lidí, zvířat či životní prostředí, a to aplikací takové látky do vzduchu, půdy, podzemí, vody (vš teritoriálního

moře) nebo potravin, jde-li o teroristický čin a má-li toto jednání za následek smrt (čl. 421-4 NCP).

Doživotně odsouzení mohou být i mladiství starší 16let, ale musí jít o vícenásobné recidivisty a o tomto nejvyšším trestu musí rozhodnout dvoutřetinová většina členů senátu trestního soudu pro mladistvé.

Z výkonu doživotního trestu může být odsouzený propuštěn, ale musí strávit určitou dobu ve výkonu trestu. Tato doba se nazývá „zajišťovací období“ a je stanovena na 18 let. Pokud je odsouzený recidivista, je stanovena doba 22 let. Období může být prodlouženo až na 30 let, pokud se odsouzený dopustil v souběhu zvlášť závažného trestného činu vůči dítěti. V tomto případě může být taktéž rozhodnuto, že odsouzenému nebude trest upraven nikdy a bude muset vykonat doživotní trest.

Pokud vyžaduje zdravotní stav odsouzeného aby byl propuštěn, využije se institut přerušování výkonu trestu. Toto propuštění ale nesmí být nebezpečné pro společnost. Podmíněné propuštění je možné uplatnit nejdříve po 15ti letech výkonu trestu, ale ne dříve než skončí tzv. zajišťovací období. Po propuštění je stanovena propuštěnému zkušební doba a to v délce 18 nebo 22 let a samozřejmě musí vést řádný život.

„ K 1.1. 2009 bylo ve Francii celkem 882 doživotně odsouzených, což činí asi 1,4 doživotně odsouzených na 100 000 obyvatel. „¹⁰⁵

¹⁰⁵ Navrátilová J., Výjimečný trest, Praha: Leges, 2010 , str. 26

7. NÁVRHY DE LEGE FERENDA

Dne 1.1. 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník, který nahradil už zastaralý zákoník č. 140/1964. Tento nový zákoník přinesl mnoho pozitivních změn. Změnilo se vymezení trestného činu a byl zaveden nový systém kategorií trestných činů. Nově je znakem trestného činu protiprávnost, znaky skutkové podstaty trestného činu a stanovený věk a přičetnost, namísto nebezpečnosti činu pro společnost. Toto nové formální pojetí je přínosem pro společnost, jelikož některé činy nemusí být nebezpečné jen pro společnost, ale jsou též trestné a proto se na ně může aplikovat toto nové formální pojetí. Došlo zde též k většímu respektování zásady *nullum crimen sine lege*.

Dalším pozitivním přínosem nového trestného zákoníku je zajisté též dělení deliktů na zločiny a přečiny, kdy zločinem není nedbalostní jednání.

Co se týče věku, původně měla být hranice věku 14 let, ale hranice zůstala 15 let. Podle mého názoru by hranice 14 let byla adekvátnější, vzhledem k tomu, že mladiství ve věku 14 let jsou dost rozumově vyspělí, aby mohli nést odpovědnost za své jednání.

K velké změně došlo u výjimečného trestu a to u trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let. Toto zvýšení trestu jsem uvítala. Oproti minulé úpravě je rozhodně tento delší trest výhodnější hlavně pro společnost, jelikož napravení pachatele je pravděpodobnější. Dle mého názoru je dolní hranice 20 let dostačující. Ale více bych uvítala, kdyby měl výjimečný trest formu jen doživotního trestu. Pachatelé, kteří jsou odsouzeni za trestný čin jako je vražda by měli být odsouzeni na co nejdelší dobu ne jen z důvodu napravení se, ale též by byli odstrašujícím příkladem pro ostatní budoucí pachatele tohoto zločinu a společnost by též byla ochráněna. Sporný je ale fakt, že po propuštění se jedinec vrací do společnosti a nastane zde problém s resocializací.

Výjimečný trest lze uložit jen za přesně stanovených podmínek. Nově je okruh trestných činů zúžen na jedenáct trestných činů, za které může být tento trest uložen a tyto činy představují úmyslné kvalifikované usmrcení člověka. V této problematice

bych uvítala, kdyby se i za nedbalostní činy, které se stanou vícekrát, dal uložit výjimečný trest. Zde bych viděla jako vzor slovenskou úpravu „třikrát a dost“, ale s tím, že by se jednalo jen o zvlášť závažné trestné činy spáchané z nedbalosti.

Podmíněné propuštění z výjimečného trestu lze i nyní uskutečnit po 20 letech. Tato hranice kdyby byla snižena a byly by ztíženy předpoklady pro propuštění, vedlo by to jistě k tomu, že by se pachatel více snažil se napravit, měl by více motivací ke změně svého chování. Tuto hranici bych posunula na 15 let. Pokud by byla žádost v tomto termínu odmítnuta, zavedla bych tedy další hranici a to 20 let, kdy by mohl uvězněný znovu žádost podat a byla by přezkoumána jeho situace, pokud by ani nyní neuspěl, už by další šanci neměl. Takto by byli pachatelé motivováni a více snaživí. Po podmíněném propuštění bych navrhla monitorovací zařízení, které by monitorovalo propuštěného po dobu prvních pět let, aby nedošlo k útěku pachatele. Samozřejmě by musel též být v kontaktu s probační službou.

Dnešní společnost převážně souhlasí se stanoviskem zákazu trestu smrti. Já se k této skupině též řadím. Tento trest nikdy nenaplní funkci výchovnou, ale když by se na tento trest koukalo tak, že by to znamenalo absolutní ochranu společnosti, jistě by mnoho odpůrců tohoto trestu začalo váhat. Trest odnětí svobody na doživotí by mohl ale též zajistit absolutní ochranu společnosti, pokud by se zajistilo to, aby žádný z vězňů nemohl uprchnout. V dnešní době počítačů a elektroniky by jistě nebylo na škodu, aby se více audiovizuálně monitorovaly celý uvězněných i jejich činnost mimo celu. Zabránilo by se tak i trestné činnosti, páchané uvnitř věznic.

8. ZÁVĚR

Při psaní mé diplomové práce jsem si uvědomila, že není vůbec lehké porovnat a zkritizovat dnešní úpravu trestů, trestání, výkonu trestu a práci soudců a jiných zaměstnanců. Nic není jen černobílé a také situace objevující se kolem aplikace a výkonu trestu taková není. Stejně jako je mnoho odpůrců i příznivců trestu smrti, stejně je tomu i u výjimečného trestu doživotí. Jelikož naše společnost získává povětšinou jen zkrácené informace od médií a nedokáže se vcítit do role doživotně odsouzeného, většina obyvatelstva bere výjimečný trest jako naprosto přirozenou věc a také jako přiměřenou a spravedlivou satisfakci. Ale odsouzený, který tento trest vykonává, je poznamenaný do konce svého života, i když je propuštěn, jeho návrat do společnosti je velice těžký. Pokud je uvězněn na 20 let, vrátí se do úplně jiného světa, jelikož jde vývoj každým dnem dopředu. Stále vzrůstající kriminalita a brutalita trestných činů, společně se zvyšující se mírou organizovaného zločinu se staly ohromným společenským problémem. Ve společnosti tak dochází k nedůvěře v nápravné metody. Je proto nutné zaměřit se na prevenci kriminality.

Účel trestu vychází ze smíšené teorie, kdy zahrnuje speciální a generální prevenci. Aplikace trestního zákona ve shodě s právním vědomím většiny společnosti působí zpětně na upevňování právního vědomí. Toto působení vychází z odsuzujícího rozsudku, jeho vlivu na odsouzeného a je jím podmíněno.¹⁰⁶

Velice ráda bych vyzdvihla práci odborných pracovníků v nápravných zařízeních, kteří se starají o vězně a dá se říci, zpřijemňují jim tak ve věznici život tím, že pro ně pořádají různé kroužky, jako je keramika a výroba jiných výrobků a také jim poskytují a umožňují vzdělání. Při mé návštěvě ve věznici Bory mne příjemně překvapilo, že se mohou vězni těmto činnostem věnovat.

Když se vrátím k trestu smrti, na počátku mé práce, ale také během ní, jsem byla zapřísněnou odpůrkyní trestu smrti, ale poté jsem si přečetla článek, kde píší italští vězni a popisují svou situaci tak, že by raději zemřeli než byli na živu a uvěznění do konce života, což mnohdy znamenalo u mladých vězňů i padesát let, jsem nad svým

¹⁰⁶ Kuchta J., Válková H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, Praha: C.H. Beck, 2005, str. 187

postojem začala váhat. Stále jsem sice odpůrkyní trestu smrti, ale v některých případech, by se mohla zavést výjimka a trest smrti by se vykonával jen ve výjimečných případech a za přísně stanovených podmínek.

Je opravdu na škodu, že soudy stále ve velice malém množství aplikují alternativní tresty, je možné, že v budoucnu se najde i nějaký alternativní trest pro trest výjimečný. Ale už i podmíněné propuštění je krokem dopředu. Odsouzený má alespoň nějakou naději žít v budoucnu opět „normálně“ se svou rodinou a zapojit se do společnosti, pokud se při výkonu trestu napraví.

RESUMÉ

The first chapter of my Thesis is focused on the evolution of exceptional sentences since antiquity until the modern age. It also describes the purpose and function of the extraordinary imprisonment.

The second chapter is related to the system of punishments in criminal law – due to the Criminal Code. This chapter is also mentioning the death penalty, which is forbidden in the Czech republic, as stated in the Czech Charter of Elementary Rights and Liberties.

The following chapter is comparing the penalties in the czech republic and the international penalties. It especially compares in which cases is it possible to impose an exceptional sentence and who (which court) is entitled to impose such penalty.

Since January 2010 there is a new Criminal Code valid in the Czech republic. In connection to this fact I have also compared the old and new criminal codex.

Nowadays the exceptional sentence in the Czech republic is from 20 to 30 years of imprisonment or a lifetime sentence.

The following chapter is dedicated to the serving of an exceptional sentence. This chapter includes some information about individual prisons, that enable serving such penalties. I have also added facts about the rights and duties of the prisoners and the possibilities of a release on parole or getting an amnesty.

The fifth part of my Thesis is about the Offender of a crime himself and about how does imprisonment effect him.

In the penultimate chapter I have written down a research of the exceptional sentence in other countries such as: England, Wales, France and Austria.

The very last chapter is about the „de lege ferenda“ ideas of how should this matter be dealt with in the future

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie, učebnice, sborníky, komentáře

- ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000. ISBN 80-7082-674-6
- BARCLAY, G.C., GORDON, C. *Informace o systému trestní justice v Anglii a Walesu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. ISBN 80-86008-13-4
- BARATTA, A. *Sociologie trestního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 180s. ISBN 80-210-1227-7
- BLATNÍKOVÁ, Š. A KOL. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 195s. ISBN 80-7338-024-2
- ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Sociální ochrana*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 244s. ISBN 978-80-7380-138-0
- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. 431s. ISBN 80-86473-86-4
- ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. 255s. ISBN 80-85858-70-3
- JELÍNEK, J. A KOL. *Trestní právo hmotné: Obecná část. zvláštní část*. Praha: Linde Praha, a.s., 2005. 794s. ISBN 80-7201-533-8
- KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272s. ISBN 80-210-3025-9
- KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 89s. ISBN 80-210-1197-1
- KARABEC, Z. A KOL. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 195s. ISBN 80-7338-024-2

- KARABEC, Z. A KOL. *Krátkodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 88s. ISBN 80-86008-76-2
- KMEC, J. *Evropské trestní právo*. Plzeň: C.H. Beck, 2006. 217s. ISBN 80-7179-535-6
- KRATOCHVÍL, V. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Brno: C.H. Beck, 2009. 797s. ISBN 978-80-7400-042-3
- KRATOCHVÍL, V. *Trestněprávní reforma České republiky v interdisciplinární perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 211s. ISBN 80-210-1013-4
- KUČHTA, J. A KOL. *Kriminologie I*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 131s. ISBN 80-210-0616-1
- KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H., A KOL. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. 544s. ISBN 80-7179-813-4
- LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ, s.r.o., 2007. 114s. ISBN 978-80-86920-24-5
- MALÁ, D. *Vězeňství po česku*. Tišnov: Sursum, 2003. 129s. ISBN 80-7323-062-3
- MALÝ, K. A KOL. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. Praha: Linde Praha, 1999. 572s. ISBN 80-7201-167-7
- MCKEE, J.-Y. A KOL. *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe – Francie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. 52s. ISBN 80-7338-012-9
- MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od starověku po současnost ve světě a českých zemích*. Praha: Rybka, 1998. 405s. ISBN 80-86182-05-3
- NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. 256s. ISBN 978-80-87212-41-7
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: C.H. Beck, 1997. 140s. ISBN 80-7179-177-6

- NOVOTNÝ, F., A KOL. *Trestní zákoník 2010*. Praha: EUROUNION Praha, s.r.o., 2010. 838s. ISBN 978-80-7317-084-4
- NOVOTNÝ, O. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004. 451s. ISBN 80-7357-026-2
- NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 1967. 250s.
- NOVOTNÝ, O. A KOL. *Trestní právo hmotné I. – obecná část*. Praha: ASPI Publishing, 2003. 435s. ISBN 80-86395-73-1
- SUCHÝ, O. *Příčina a prevence recidivy*. Příčina a prevence recidivy, Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1983. 207s.
- VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 66s. ISBN 80-210-4056-4

Články z odborných časopisů

- BLATNÍKOVÁ, Š. *typologie pachatele, variabilita a kriminologický výzkum*, Trestněprávní revue, 2010, č. 3, s. 84-89.
- KUČERA, P. *Vražda v anglickém trestním právu*, Trestněprávní revue, 2008, č. 6, s. 171-175.
- KUČERA, P., PTÁČEK, M. *Několik poznámek k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí a přerušení výkonu trestu odnětí svobody*, Trestní právo, 2007, č. 11, s. 3-6.
- LIPŠIC, D. *Trest smrti – áno či nie?*, Trestní právo, 2008, č. 6, s. 42-47.
- MOULISOVÁ, M. *Kriminologický pohled na pachatele (problémy, otázky, témata)*, Trestní právo, 2008, č. 11, s. 37-40.
- NEUBACHER, F. *Násilí mezi odsouzenými*, Trestněprávní revue, 2009, č. 2, s. 41-47.
- NEZKUSIL, J. *K uplatnění principu oportunitu v trestním právu*. Trestní právo, 2009, č.5, s. 7-19.
- PÚRY F. *Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku*, Trestněprávní revue, 2010, č.1, s. 1-11.

- SEKVARD, O. *Možnost uložení trestu smrti v USA (II.)*, Trestněprávní revue, 2008, č. 10, s. 300-305.
- TŮMOVÁ, J. *Výsledky provedeného dotazníkového výzkumu zaměřené na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí*, Trestní právo, 2007, č. 7-8, s. 33-38.

Právní předpisy

- Listina základních práv a svobod vyhlášena usnesením Předsednictva České národní rady z 16. prosince 1992 pod č. 2/1993
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých zákonů
- Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě

Internetové stránky

- <<http://www.vscr.cz>>
- <<http://www.pcr.cz>>
- <<http://www.nsoud.cz>>
- <<http://www.portal.justice.cz>>
- <<http://www.portal.gov.cz>>
- <<http://server.juristic.cz>>
- <<http://web.amnesty.org>>
- <<http://zpravy.idnes.cz>>

PŘÍLOHOVÁ ČÁST

Příloha č. 1 – Počet odsouzených k výjimečnému trestu v letech 2007-2009

ROK 2009

	Muži	Ženy	Celkem
Nad 15 let	211	7	218
Doživotí	36	2	38

ROK 2008

	Muži	Ženy	Celkem
Nad 15 let	311	5	316
Doživotí	31	2	33

ROK 2007

	Muži	Ženy	Celkem
Nad 15 let	206	4	210
Doživotí	29	3	32

Zdroj: VSCR

Příloha č. 2 – Počet odsouzených k výjimečnému trestu ve Valdicích k 31.12. 2009

Doživotí	17
Nad 15 let	122
Celkem	1157

Zdroj: VSCR

Příloha č. 3 – Počet cizinců ve věznici Valdice – se zvýšenou ostrahou k 1.7. 2009

Země	Počet odsouzených
Alžírsko	2
Arménie	3
Bělorusko	3
Bulharsko	3
Česká republika	640
Čína	6
Gruzie	1
Chorvatsko	1
Jugoslávie	3
Litva	3
Makedonie	2
Moldávie	3
Mongolsko	2
Polsko	1
Rumunsko	1
Rusko	5
Slovensko	22
Sýrie	1
Ukrajina	28
Vietnam	3

Zdroj: VSCR

Příloha č. 4 – Názor na trest smrti v ČR v r. 2009 (v %)

Názor na trest smrti	Počet
Rozhodně má existovat	26
spíše má existovat	36
Spíše nemá existovat	21
Rozhodně nemá existovat	10
Neví	7

Zdroj: CVVM

Příloha č 5 – Výsledky provedeného dotazníkového výzkumu zaměřeného na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí

Výzkumu se zúčastnilo 10 odsouzených. Věkové rozmezí účastníků v době vynesení rozsudku soudem poslední instance bylo 25 až 69 let.

- Tab. č. 1 – Přehled dosud vykonaného trestu odnětí svobody na doživotí účastníků výzkumu

Délka dosud vykonaného trestu	Počet účastníků
2 roky	1
6 let	1
7 let	1
8 let	1
11 let	2
14 let	3
17 let	1

- Tab. č. 2 – Ukončené vzdělání účastníků výzkumu

Dosažené vzdělání	Počet účastníků
Neukončená základní škola	2
Ukončená základní škola	3
Střední odborné učiliště bez maturity	3
Střední odborné učiliště s maturitou	0
Střední škola	2
Vysoká škola	1

- Tab. č. 3 – Stav v době nástupu výkonu trestu odnětí svobody na doživotí

Stav v době nástupu	Počet účastníků
Svobodný (á)	4
Ženatý/vdaná	2
Vdovec/vdova	1
Rozvedený (á)	3

- Tab. č. 4 – Četnost, intenzita a závažnost jednotlivých problémů pro všechny účastníky výzkumu

Problém	četnost		intenzita		závažnot	
	PH	M	PH	M	PH	M
Přeji si, aby čas ubíhal rychleji.	3,12	6	2,8	5	10	6
Mám strach, že pozvolna umírám.	2	13	2,83	13	5,6	17
Bojím se, že zemřu, než mne propustí z vězení	2,57	10	2,33	3	9,2	7
Přeji si více soukromí.	2,5	11	2,33	12	6,7	14
Cítím, že zde promarňuji život.	3,77	2	3,77	2	16	3
Chtěl (a) bych spáchat sebevraždu.	2,2	12	2,33	12	7,2	11
Ztrácím sebedůvěru.	2	13	2,5	9	7	12
Lituji sám (sama) sebe.	2,6	13	2,33	12	6,3	15
Chybí mi trochu luxusu.	3,28	9	1,83	16	4,8	18
Dávám si pozor, abych se ve výkonu trestu choval (a) rádně.	3,16	4	1,87	15	5,9	16
Zlobím se sám (sama) na sebe.	3,5	5	2,66	7	10	4
Postrádám život ve společnosti.	2,6	3	4,16	1	18	2
Jsem našťvaný (á) na svět.	4,33	9	2,60	8	8,2	9
Postrádám někoho.	2	1	4,16	1	20	1

Ruší mne jiný odsouzený(á) a jsem proto rozzlobený.	2,6	13	2,4	11	6,8	13
Bojím se, že se zblázním.	2,75	9	2,8	4	8,6	8
Toužím, aby se uplynulý čas vrátil zpět.	2	8	2,71	6	10	5
Mám sexuální problémy.	2,2	13	1,5	17	4,2	19
Mám starosti, jak se na svobodě vypořádám s problémy.	2,83	12	2	14	5,6	17
Nudím se.	2,8	7	2,42	10	7,7	10

Vysvětlivky: PH – aritmetický průměr zjištěných hodnot,
M – pořadí daného problému.

Zdroj: Tůmová J., Výsledky provedeného dotazníkového výzkumu zaměřeného na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí, Trestní právo, 2007, č. 7-8